

VIAȚA MUNȚILOR

Ziar informativ al Centrului de Economie Montană

CE-MONT

Apare trimestrial

nr. 22 trimestrul IV / 2025

Destine de excepție

Portret Vasile Avădănei, un parcurs remarcabil

Foto: Vasile Avădănei

“Măria sa TIMPUL golește nisipul din clepsidre și, din când în când, ne îndeamnă să facem câte un bilanț. Timpul este un capital care nu ne aparține, dar ne consumă prin fapte, acțiuni, rezultate.” (Vasile Avădănei)

Întreaga comunitate științifică, precum și colegii din cadrul Centrului de Economie Montană își exprimă profundul regret pentru trecerea la cele veșnice a **CSR2 dr. ing. Vasile Avădănei**.

Absolvent al Facultății de Inginerie Chimică din cadrul Institutului Politehnic „Gh. Asachi” din Iași, doctor în științe chimice al Universității „Politehnica” București și

cercetător postdoctoral în bioeconomie la Academia Română, Vasile Avădănei a fost expresia cercetătorului pasionat, devotat, capabil să privească dincolo de prezent. De-a lungul întregii sale activități științifice, a contribuit într-un mod semnificativ la dezvoltarea și punerea în valoare a resurselor comunităților montane, cu un aport deosebit în domeniul inovării, managementului resurselor umane montane și incluziunii tinerilor în comunitățile rurale montane.

În calitate de redactor șef la Ziarul *Viața Munților* a susținut constant că viitorul spațiului montan depinde de valorificarea rădăcinilor sale culturale și identitare deoarece adevăratul progres se construiește prin echilibrul dintre inovație și conservarea patrimoniului tradițional.

Contribuția sa științifică se remarcă printr-un palmares concretizat în 27 de cărți, 4 brevete de invenție și peste 65 de lucrări publicate în reviste de specialitate. Dincolo de cifre, aceste repere reprezintă mărturia unei vieți consacrate cunoașterii și a responsabilității față de comunitatea montană.

Prin pasiunea și expertiza sa, Vasile Avădănei lasă în urmă o moștenire de necontestat, rămânând în amintirea noastră ca un om profund atașat idealului de dezvoltare responsabilă și de coeziune a comunității montane.

Dumnezeu să îl odihnească în pace!

Editorial

*Prof.univ.dr.h.c. CS R4 Radu Rey, Director onorific
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română
Membru de onoare al Academiei Române și al ASAS
Președinte de Onoare al Forumului Montan din România
Membru al Consiliului Național al Muntelui
Senator al Euromontana*

ZONA MONTANĂ: Analiză și propuneri pentru salvagardarea și dezvoltarea sustenabilă a economiei agro-zootehnice rurale, montane

1. Definirea situației actuale

Preambul / argumente

Zona montană a României, cu o suprafață de 90.240 km² (după CE – Raport NordRegio/2004), respectiv 74.000 km² (după criteriile conform Rezoluției 1257/1999 a CE) constituie unul dintre cei mai mari masivi muntoși ai Europei aflați în interiorul unei țări, având relief fragmentat, cu peste 300 depresiuni și reprezentând cca. o treime din teritoriul național.

Figura 1. Harta fizică a României

Fondul funciar montan este de cca. 7.300.000 ha din care păduri și vegetație forestieră cca. 4.000.000 ha și terenuri agricole cca. 2.800.000 ha din care arabil cca. 600.000 ha, pășuni 1.280.000 ha, fânețe cca. 930.000 ha, livezi cca. 53.000 ha.

O caracteristică a munților României o constituie faptul că sunt munți populați, cu tradiții agricole multisekulare.

În cele 824 localități administrative – din care 744 comune și 80 orașe și municipii, cu 3580 sate, se regăsesc cca. 950.000 de gospodării, populația totală fiind de cca.

3,6 milioane locuitori, cca. 15,4% din totalul populației României, ocupând locul 6 în Europa.

APORTUL zonelor montane la formarea, regenerarea și stabilitatea poporului român ca și la menținerea și consolidarea statului român a fost și este considerabil, sub raport economic, demografic, militar, cultural și spiritual.

Cele două mari economii ale muntelui, cu capacitate regenerabilă și șanse de durabilitate, au fost tratate diferit (până în 1989):

- economia forestieră s-a dezvoltat și a beneficiat de o organizare silvică consolidată;

- economia agricolă montană, bazată pe creșterea animalelor – în sistemul gospodăriilor individuale, a fost voit marginalizată, din rațiunea politică a slăbirii și împiedicării dezvoltării proprietăților private: fără cercetare științifică, fără învățământ agricol adaptat specificității montane, fără organizarea producătorilor, fără dezvoltarea tehnologică a gospodăriilor – rămase la nivelul feudalismului, bazate doar pe tradiții. Produsele agroalimentare – în special laptele și carnea au fost foarte slab plătite, în condițiile **monopolului de stat**.

- **Agro-zootehnia montană, în general, nu poate fi rentabilizată prin ea însăși, fără un sprijin compensatoriu, subvenționat (excepție: transhumanța – 6-8% din total ovine),**

Sectorul a supraviețuit totuși grație existenței numeroaselor locuri de muncă (minerit, forestierit, construcții, industrii/servicii prin care se asigura un venit bănesc constant dar și garanția unei pensii de bătrânețe, transmisibilă).

Foarte important pentru MEDIU: datorită creșterii, forțate, până în 1989, a unui efectiv numeros de bovine și ovine s-a putut **menține flora furajeră naturală** a pădurilor și fânețelor (creație multiseculară) grație existenței unui important volum de **îngrășăminte organice** utilizat anual, **fără întreruperea continuității**, factor **de neînlocuit în agricultura montană**, ecologică în esență.

Costurile mici ale electricității, carburanților și transporturilor, medicamentelor și spitalizării, învățământului, prețurile joase pentru pâine și cereale, ulei, zahăr – au contribuit important la asigurarea unui **nivel de trai suportabil pentru agricultorii montani și familiile acestora**.

În raporturile **AGRO-SILVICE** a existat **toleranță**, în sensul admiterii folosirii unor resurse furajere, prin pășunatul sezonier, **în jurul celor cca. 6000 stâne și văcării tradiționale**, în unele categorii de păduri, **cu acces la umbră și apă și cu unele completări de furaje (iarbă), esențial necesare**.

Un efort special s-a întreprins **pentru pășunile montane**, prin **îngrășăminte chimice azotoase** – dar în **dauna calității produselor agroalimentare și cu efecte secundare nefavorabile, grave** (forțarea creșterii ierbii și epuizarea humusului).

După 1989

Încă din 1990, prin destructurarea mineritului, industriilor, serviciilor, ș.a., majoritatea agricultorilor montani, crescători de animale, au pierdut locurile de muncă, revenind în gospodării (media cca. 4 ha de pajiști, echivalent a 1/3-1/4 față de câmpie/deal).

- După 1993 s-a prăbușit prețul lânii (rasa „Țurcană”, dominantă, cu lână groasă) derentabilizându-se creșterea oilor.

- Guvernele ce s-au succedat nu au aplicat o politică specială, diferențiată, protectivă pentru economia agro-zootehnică montană.

- Industria alimentară – nervul economic – a fost preluată de sistemul patronal, care a indus o formă sălbatică de capitalism – instalând monopolul local, cu prețuri derizorii și dezinteres evident pentru dezvoltarea pe termen mediu și lung, durabilă, urmărind strict profitul maxim imediat. S-a ajuns la prețul de 0,4-0,5 lei pe litru de lapte și la sub 1 euro/kg carne taurină, în viu.

Toate prețurile produselor de primă necesitate – industriale sau alimentare ca și cele ale energiei, transporturilor, medicamentelor, ș.a., au crescut brusc. În plus, în ruralul zonei montane, mai izolate, adaosul pentru transport a devenit practică curentă la nivel de comercianți.

În mod neinspirat și într-un moment nepotrivit social-economic de degradare a surselor de venit și de existență a producătorilor agricoli montani, prin noul Cod Silvic, s-a interzis, sub pedeapsă penală (!), (și din interese de castă (!!)) – nelegale) intrarea animalelor în păduri, sub justificarea unor principii ecologiste aplicate în țările din UE, unde interdicția viza pădurile proprietate de stat, adică 20% media europeană sau 10% în Franța, în timp ce în România depășea 90%, ajungând la 50% în 2012 (!!!).

Această măsură unilaterală nu ar fi fost necesară ținându-se cont de faptul că prin dispariția CAP-urilor și a IAS-urilor din zona montană, presiunea zootehniei asupra pădurii se redusese semnificativ.

Efectul social, cumulat, a fost considerabil – prin descurajarea masei producătorilor agricoli montani și abandonul creșterii animalelor, în mare parte. Într-un singur an au dispărut cca. un milion de oi din munți!!!

Sursele de venituri la nivelul familiilor devenind minore, inevitabil s-a instalat o stare de sărăcie fără precedent, care a plasat această mare și importantă categorie de populație activă – pe locul I în Europa (ca sărăcie).

Sub amenințarea pierderii mijloacelor de supraviețuire, populația s-a orientat – nevoită – spre unica sursă posibilă – pădurea – participând alături de numeroasele firme, extra și intramontane, la tăierile masive și afectând astfel MEDIUL, din nevoie, fără alternativă. Deși proporția de tăieri anuale normale oficial a scăzut, în realitate se taie mult mai mult lemn – în afara evidenței oficiale.

S-a instalat astfel un grav dezechilibru în raporturile agro-silvice montane, cu efect negativ major pentru ambele economii.

Prin nesprijinirea agro-zootehniei montane și exagerări ecologiste de import, se afectează mediul prin 2 axe economice principale: flora furajeră și pădurea.

Sub aspect demografic

După 1995 a început fenomenul de exod al tineretului provenit din satele de munte, spre orașe, amplificând rata șomajului urban, cumulat cu abandonul agricol definitiv.

După aderarea României la Uniunea Europeană (2007)

odată cu deschiderea circulației persoanelor, fenomenul exodului tineretului montan spre străinătate a luat amploare, cu slabe șanse de revenire.

- Scăderea dramatică a efectivelor de bovine și ovine (cca. 50% și chiar 80% în unele areale) a condus implicit și la scăderea volumului de îngrășăminte organice. (Ex. în bazinul Dornelor, de la 31.000 bovine, în 2011 mai existau sub 14.000, iar din 30.000 ovine, mai sunt doar 3.300 cap).

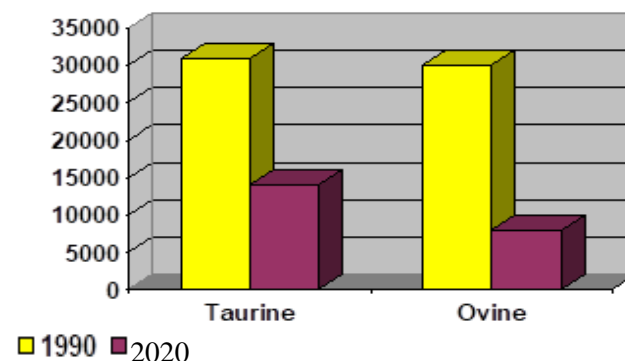

Figura 2. Efectivul de taurine și ovine după 2007

În masivul Călimani (24.000 ha), până în anul 1994. pășunau anual la cca. 20 stâne cca. 16.000 ovine. În 2020 mai erau doar cca. 4-5 stâne – simultan cu degradarea florei furajere, înlocuită cu o invazie de „nardete” (nardus stricta) – plante fără valoare furajeră (consecință a lipsei îngrășămintelor organice).

Consecințe

- sute de mii de hectare de pășuni și fânețe – neîngrijite, fără îngrășăminte organice, în stare de degradare continuă;

- sectorul silvic a inclus în fondul silvic peste 300.000 ha terenuri agricole, pășuni în special (prin schimbarea categoriei de folosință(!?)), care, prin lipsă de animale și îngrășăminte organice și prin dezinteres, s-au împădurit natural cu vegetație lemnoasă de slabă sau fără valoare (tufărișuri). Creșterea statistică oficială a suprafeței de păduri – cu câteva procente – este artificială, pe seama terenurilor agricole, abandonate;

- îmbătrânirea excesivă a actualei populații de producători agricoli montani;

- fenomenul degradării calității pajiștilor montane multiflorale se produce insidios, neobservabil, astfel că în **5-7 ani se schimbă radical** și fără soluție de redresare, ceea ce s-a realizat, prin tradiție, în secole de continuitate pe aceleași terenuri!!!

- reducerea numerică a forței de muncă tinere din cadrul gospodăriilor, abandonarea creșterii animalelor de către generațiile tinere, depopularea zonei montan, cu severe scăderi ale efectivelor de animale și a producțiilor de lapte și carne.

O PROBLEMĂ ESENȚIALĂ de SECURITATE A MEDIULUI și ALIMENTARĂ a POPULAȚIEI:

- Flora naturală, furajeră, a pășunilor și fânețelor montane, s-a creat prin efortul uman continuu, a sute de generații, prin animale și îngrășăminte organice, factorul OM fiind esențial și de neînlocuit (agricultor de tip montan).

Flora montană furajeră, în absența îngrășămintelor organice (care aduc humus + alcalinitate și diminuarea acidității naturale a solului) se resălbățește natural (fenomen absent la câmpie și deal, cu soluri fertile).

De la **înțelegerea realității** este necesar să se pornească la **reconstrucția importantei economii agro-zootehnice montane!** Și aceasta cu maximum de investiții!

În condițiile secolului XXI, cu **multiple alternative** pentru tineretul agricol montan, în absența unei **motivații** puternice și a unor **garanții** pentru viitor, fenomenul riscă să **nu mai poată fi stăpânit**, cu **consecințe negative extraordinare**, sub aspect **economic, social, strategic, cultural/spiritual**, cu **riscul pierderii identității** comunităților montane românești și de alte etnii.

Între **cauzele semnificative** care au condus la degradarea economiei agrozootehnice montane se mai înscriu:

- **foarte slaba cunoaștere și înțelegere a elementelor de specificitate proprii zonei montane – la nivelul ministerului agriculturii, la alte ministere, ca cel al mediului, dezvoltării regionale, educației și chiar la academii, inclusiv la administrațiile județene și la nivel de Parlament.**

- **Societățile urbane și rurale de câmpie/deal se află la un nivel foarte scăzut de înțelegere a fenomenologiei specifice economiei și habitatului din ruralul montan.**

Aceste aspecte sunt în mare parte o consecință a marginalizării agriculturii montane din perioada comunistă, a **lipsei instituțiilor specializate pentru specificul montan** și a lipsei unui **exercițiu constant de „gubernanță”** destinată **expres și calificat pentru zonele montane** și a **foartei slabe culturi montane, în general, în România.**

La nivelul **ministerului agriculturii**, în ultimii **30 de ani**, s-au practicat **politici concentrate pe zonele de câmpie/deal** și pe **marea agricultură**, cu restituiri/privatizări funciare și crearea de **ferme mari**, mai mica **agricultură montană fiind aproape ignorată.**

Unele forme de sprijin ce s-au acordat **nu au fost, nici pe departe, în măsură să stăvilească procesul continuu de degradare.**

Unele **eforturi instituționale** ce s-au întreprins totuși, **nu au fost susținute, fiind afectate constant cu ocazia schimbărilor politice.**

Astfel, de la **Comisia Zonei Montane din România** înființată în 1990, cu rang de **secretariat de stat**, cu structuri profesionale specializate în 28 de județe cu zonă montană și cca. 400 specialiști, s-a ajuns la **Agencia Națională a Zonei Montane** - ca direcție generală, direcție, serviciu și în 2008 ca un mic „birou” fără structuri în teritoriu pentru ca în 2010 să fie desființată, inclusiv **Centrul de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați**, (cca. 5000 absolvenți) prin eroare guvernamentală (**prima școală pentru zona montană din istoria României!!**).

- Nu s-au putut crea „**districtele/oficiile agricole montane**”, (tehnice), preconizate, astfel că gradul de absorbție a **fondurilor europene** pe bază de proiect a fost considerabil redus.

- Un proiect pentru crearea primelor **10 școli profesionale de agricultură montană**, rod al cooperării dintre **Forumul Montan din România, Comisia UNESCO, M.Ed.C.T.S., M.A.D.R. și Ministerul Educației din Austria**, pentru care s-a obținut finanțare și s-au turnat temeliiile, a fost abandonat, inexplicabil, în 2009, oprind din curs o activitate fără de care nu se poate realiza progres, stabilitate și competitivitate în UE.

- Nu s-a creat **nici o formă de sprijin guvernamental pentru organizațiile neguvernamentale specializate pentru ruralul montan.**

Aceste **erori** cu urmări nefaste de gravitate deosebită, **cumulate**, au deschis calea spre **deșertificare umană și au pus și pun în pericol securitatea alimentară a câtorva milioane de oameni**, din zona montană și lipsind de aport alimentar, proteic, **alte milioane de oameni, din exteriorul muntelui**, cu **efecte dramatice** pe termen mediu și îndelungat pentru **economie, societate și mediu**, care **includ și siguranța națională**, împiedicând **conservarea unor mari resurse regenerabile și o evoluție de dezvoltare durabilă.**

Această situație de **mare complexitate și gravitate** este consecința unei **gubernanțe eronate**, a **absenței unei strategii** și a unei **politici montane protective aplicate cu consecvență, indiferent de evoluția ciclurilor politice.**

În sinteză, **principalele cauze** care au generat situația actuală se regăsesc în:

- **politica monopolistă de prețuri derizorii pentru lapte și carne – materii prime, indusă de industria alimentară în sistem patronal, fără protecție din partea statului;**

- **absența și nesprijinirea organizațiilor producătorilor agricoli montani în forme asociative echipate cu capacități proprii de transformare și valorificare a produselor agroalimentare de înaltă valoare calitativă (“**Produse montane**”, garantate, purtătoare de sănătate!);**

- nesprijinirea dezvoltării/menținerii instituțiilor specializate, tehnice, de cercetare și formare profesională și a organizațiilor neguvernamentale care au fost create pentru specificul zonelor de munte, în perioada 1990-2005;

- absența unei strategii și a unor politici montane aplicate cu consecvență și neîntrerupt, încurajatoare pentru producătorii agricoli montani;

- absența/nesprijinirea unui sistem educațional profesional, adaptat specificității agro-zootehnice, de mediu și habitat montan;

- mult insuficiența formelor și nivelului de sprijin destinate producătorilor agricoli montani.

• Crearea, prin "Legea Muntelui", a Consiliului Național al Muntelui, prezidat de Primul Ministru, ar trebui să constituie o garanție de progres pentru economia agro-montană și dezvoltarea ruralului montan.

• Dar prin eroarea de a nu se fi realizat organizarea tehnică pentru zona montană, prin crearea Oficiilor microregionale, la nivel de bazine montane (cca. 40), unele erori de management, în 2026 s-a ajuns, din nou, la o tentativă de desființare a Agenției Naționale a Zonei Montane și a Centrului de Formare și Inovații pentru Dezvoltare în Carpați – Vatra Dornei (de 4 ori, în același minister, înființare și desființare a acelorași instituții !!!!?).

UNELE REZULTATE UTILE PENTRU O NOUĂ PERSPECTIVĂ DURABILĂ, ÎN ZONELE MONTANE

• Instituțiile guvernamentale și neguvernamentale create, care au produs concepte, acte normative, rezultate de cercetare, modele cu valoare multiplicativă pentru zonele de munte

- **Comisia Zonei Montane din România** (1990-1992) cu 28 comisii județene (asimilată ca Secretariat de Stat/HG)

- **Direcția Generală a Zonei Montane** – MAP (1993)

- **Agencia Națională a Zonei Montane** - în cadrul MAP (HG)

- Direcție generală – 1994-1997

- Serviciu – 1997-2000

- Direcție – 2000-2002

- Serviciu – 2003-2004

- Birou – 2005-2009 (4 cadre)

- 0 – desființată / 2010

- **Institutul de Cercetare-dezvoltare pentru Montanologie, Cristian-Sibiu (ASAS)** – 1991-2012 (cu desființare în 1998-2000 și reînființare în 2001)

- În cadrul ASAS funcționează și Comisia de Montanologie (2002- 2012) iar în cadrul Academiei Române/INCE există Centrul de Economie Montană (2008-2012), ambele fără personalitate juridică.

- **Centrul de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați - CEFIDEC, Vatra Dornei MAP/MADR** (1994-2010) – desființat în 2010, cu peste 5000 absolvenți.

- **Comitetul Interministerial pentru zona montană** și 28 comitete județene ale muntelui (HG 318/2003); activitate formală, parțial abandonată, lipsită de eficiență.

• **Organizații neguvernamentale specializate**

Federația Agricultorilor de Munte Dorna (1993-2012 – sprijin MAP Franța și GTZ Germania) – unica organizație de producători montani, cu rezultate

- **Asociația Națională pentru Dezvoltare Rurală Montană "ROMONTANA"** (2002-2012 – sprijin Guvernul Elveției și Euromontana)

- **Forumul Montan din România** (Parteneriatul Montan – FAO-ONU) 2004-2012

(Acestor organizații nu li s-a acordat sprijin din partea guvernului și nu se pot dezvolta prin forțe proprii)

- **Federația Oierilor de Munte din România** (2011 – Brașov)

- **Asociația județeană a crescătorilor montani de ovine „Dealul Negru”** (Bistrița-Năsăud - 2010)

- **Asociația Județeană pentru Dezvoltare Montană – Mureș** (2005-2012)

- Alte mici organizații locale

- În cadrul Universităților de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj și Iași funcționează secții de agro-montanologie.

• **Acte normative speciale pentru zona montană**

- HG 949/2002 pentru aprobarea **criteriilor de delimitare** a zonei montane;

- HG nr. 318/2003 pentru constituirea și funcționarea **Comitetului Interministerial pentru zona montană** și a comitetelor județene (28)

- **Legea Muntelui nr. 347/2004** (a treia din Europa) cu modificările ulterioare;

- **Strategia dezvoltării durabile a zonei montane** – HG nr. 1779/2004;

- **Ordinul comun MADR/MAI nr. 328/321/2004** pentru aprobarea **delimitării** municipiilor, orașelor și comunelor **din zona montană** (cu rectificări ulterioare)

- **Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030** – HG nr. 1460/2008 care se referă la zona montană: „*Punerea în aplicare a Strategiei pentru dezvoltarea durabilă a zonei montane din România. Îndeplinirea obiectivele acestei strategii va realiza protejarea și valorificarea responsabilă a resurselor montane, ținând seama și de efectele schimbărilor climatice, prevenindu-se depopularea acestor zone și degradarea tradițiilor, îndeletnicirilor și specificității culturale a acestora, iar asigurarea mijloacelor pentru dezvoltarea lor echilibrată, la paritate cu alte zone în privința veniturilor și condițiilor de viață, va trebui să beneficieze de sprijinul statului*”

Aceste acte normative reprezintă un câștig și un prim exercițiu juridic valoros pentru România.

Este de precizat atât **ignorarea sau semi-ignorarea aplicării acestora** ca și **necesitatea ameliorării/amendării conform noilor oportunități** apărute după integrarea României în Uniunea Europeană.

Sunt de consemnat **unele aspecte pozitive:**

- **dezvoltarea turismului rural și agroturismului montan** (cca. 6000 pensiuni în 2011);

- existența unor **rezultate de cercetare** și a unor **stații – pilot** cu valoare **multiplicabilă**;

- existența unui număr semnificativ de specialiști agricoli și tineri agricultori montani care au beneficiat de formare pentru specificul agro-rural montan.

Putem menționa și faptul că nici una din entitățile guvernamentale și neguvernamentale menționate nu au beneficiat de sprijin concret pentru dezvoltare.

Instituțiile și organizațiile menționate sunt în legături internaționale curente, având cooperări și proiecte finalizate cu Comisia Europeană, Banca Mondială, Euromontana, ONU/FAO – Parteneriatul Montan, Uniunea Camerelor Experților Europenei, Heifer Project Int. (SUA), cooperări bilaterale cu Franța, Germania, Austria, Italia, Elveția, Ucraina, ș.a., cu aport semnificativ pentru crearea unei imagini favorabile pentru România, în exterior.

• După aderarea la Uniunea Europeană, Comisia Europeană a indus în România o politică destinată distinct zonelor de munte defavorizate (ZMD), cuprinse în măsuri completate de efortul național, prin MADR. Aceste măsuri nu se dovedesc suficiente pentru a se obține stoparea declinului, a exodului demografic și generarea creșterii economice. Un Subprogram destinat special ZMD se află în pregătire, urmând a fi inclus în noul PNDR, conform noii PAC pentru 2014-2020, în vederea negocierilor cu CE.

Precizări conceptuale

1. Absența unei guvernante specializate pentru zona montană (prin desființare) constituie un mare regres care împiedică protecția economiei, populației și mediului montan și o dezvoltare durabilă de tip UE.
2. Disiparea responsabilităților privind zonele de munte la diverse ministere și slaba sau lipsa de comunicare – constituie o frână în procesul dezvoltării specifice.
3. În interiorul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, la nivelul conducerii și mai ales la structurile birocrăției tehnice – cunoașterea (competențele) vizează aproape exclusiv tehnologiile și economia zonelor de câmpie/deal și astfel nivelul de înțelegere a cerințelor specifice zonelor de munte este foarte scăzut (lipsă de competență!!).
4. În domeniul agriculturii este creat și un „conflict de interese” între marea agricultură implicată direct în procesul mondializării și mica agricultură montană, aflată la marginea acestui proces. Marea agricultură domină autoritar asupra micii agriculturi montane, consumând fondurile bugetare cu neglijarea muntelui. Această tendință se va menține – inevitabil – și pe viitor și de aici necesitatea obiectivă a creării (recreării) unor instituții guvernamentale specializate, înzestrate cu autoritate și structuri teritoriale, tehnice, eficiente și cu buget distinct, prin care să se asigure o stare de echilibru economico-social.
5. Un studiu – test asupra modului de gândire a actualilor agricultori montani a evidențiat, pentru prima dată în ultimii 20 de ani, dezinteres pentru modernizare și dezvoltarea fermelor proprii.

• Situația deosebit de gravă din economia agro-zootehnică montană necesită o intervenție consistentă și de urgență maximă, fiecare an de întârziere accentuând fenomenele negative. Este de demonstrat și demonstrabil la nivel european că pierderea florei furajere montane și a agricultorilor de munte, în condițiile sec. XXI, este ireversibilă.

De aici prioritatea ce se cere acordată de la nivel guvernamental.

• Este de precizat că a devenit evidentă necesitatea recunoașterii dreptului la diferență pentru producătorii agricoli montani – după cum s-a procedat în toate țările dezvoltate din UE.

Sistemul monopolist indus de industria alimentară – patronală, s-a dovedit a avea efecte distrugătoare în zonele de munte defavorizate (ZMD). În mentalul colectiv al tuturor patronilor din industria alimentară, există o singură regulă: profit cât mai mare – în folosul patronilor! Iar sursa de profit se află în diferența dintre prețul materiilor prime (lapte, carne, ș.a.), la fermieri și valoarea adăugată prin industrializare, pe principiul: ”mie cât mai mult și lor cât mai puțin”. Rezultatul? Reducerea treptată a sursei de materie primă, până la falimentul patronilor și implicit al fermierilor montani.

Mai mult, acest sistem a exclus orice concurență, afectând direct și esențial însăși bazele democrației.

• Noile orientări ale Politicii Agricole Comune care includ ZMD, vizează expres sprijinirea fermelor mijlocii și mai mici și asociațiile acestora, cu capacități proprii de transformare și valorificare.

Sunt orientări care modifică esențial direcția de înaintare în economia agroalimentară montană – spre sistemul asociativ-cooperatist occidental, situație de care România ar avea ocazia de a profita, pentru interesele proprii durabile.

• Unica șansă reală pentru stoparea declinului și deschiderea orizontului spre o dezvoltare durabilă a resurselor regenerabile din agricultura montană – o reprezintă punerea în valoare a calității superioare a produselor agricole montane (”produse montane” autentice și garantate) – bazată pe bune practici agricole perpetuate tradițional, pe creștere extensivă a animalelor și cu o motivare puternică, atractivă și durabilă a tinerelor generații, încă prezente în Carpații României (astăzi profund descurajată, cu tendință de abandon).

Creșterea demografică majoră, certă la nivel mondial, cumulată cu efectele schimbărilor climatice, constituie un argument puternic pentru o nouă viziune asupra spațiilor montane în general, ca furnizoare atât de biodiversitate și spațiu de habitat dar mai ales de apă și absorbante de carbon (prin păduri dar și prin flora furajeră naturală a pajiștilor) cât și hrană umană, o prioritate absolută, nediscutabilă.

Nu este de acceptat logic ca în fața acestor noi provocări, o țară ca România să-și poată permite să renunțe la o economie regenerabilă care are capacitatea de a furniza hrană de calitate pentru 3-4 milioane de oameni, astăzi și pentru 8-10 milioane de oameni, în perspectivă.

Devine și în interesul Uniunii Europene și al umanității ca această economie prețioasă să fie conservată și dezvoltată pe baza „economiei verzi”, a resurselor vegetale, animale, umane și energetice, regenerabile, în cadrul unui ecosistem fragil, necesar a fi consolidat în limitele suportabilității mediului montan.

Identificarea obiectivelor

Obiectivele de ordin strategic pentru economia, mediul și societatea montană – sunt conforme orientărilor noii Politici Agricole Comune, în perspectiva anului 2020 – vizând perspectiva pe termen lung a agriculturii și zonelor rurale cu baza în Tratatul de la Roma și Strategia Europa 2020, între care:

- **Garantarea securității alimentare** pe termen lung prin menținerea potențialului de producție a alimentelor pentru cetățenii proprii și contribuirea la satisfacerea cererii în continuă creștere la nivel mondial;
- **Srijinirea comunităților agricole care oferă alimente de calitate** valoroase („produse montane”), cu respectarea cerințelor privind mediul, apa, sănătatea și bunăstarea animalelor și plantelor și sănătatea publică;
- **Combaterea pierderii biodiversității și contribuirea la atenuarea schimbărilor climatice;**
- **Menținerea comunităților (montane) viabile** pentru care agricultura reprezintă „motorul” economiei bazată pe resurse regenerabile și crearea de locuri de muncă;
- **Creștere ecologică – durabilă**, prin menținerea bazei de producere a alimentelor, hranei pentru animale și energiei regenerabile, gestionarea sustenabilă a terenurilor, furnizarea de bunuri publice de mediu, limitarea pierderii biodiversității, sporirea bunăstării prin creștere economică și prevenirea degradării mediului;
- **Compensarea dificultăților de producție în zonele cu constrângeri naturale specifice, confruntate cu riscul abandonării terenurilor;**
- **Promovarea diversificării, ameliorarea condițiilor pentru micile exploatații și dezvoltarea piețelor locale;**
- **Promovarea dezvoltării durabile a agriculturii în zone cu constrângeri naturale specifice – ca zonele montane (ZMD) prin oferirea unui ajutor suplimentar, compensatoriu, agricultorilor.**

Pentru zona montană a României, orientările noii PAC cu importanță deosebită vizează sprijinirea exploatațiilor mijlocii și mai mici și a creării asociațiilor de producători cu capacități proprii de transformare și valorificare a produselor agroalimentare de calitate înaltă.

OBIECTIVE PRIORITARE PENTRU ZONA MONTANĂ A ROMÂNIEI – perioada 2014-2020 și în continuare

1. **Atenuarea și combaterea exodului tineretului agricol montan prin motivare atractivă, eficientă și crearea speranței de viitor, cu menținerea necesarului de producători agricoli/creșcători de animale permanenți, în arealul montan;**

2. **Refacerea efectivelor de bovine și ovine/caprine din gospodăriile montane stabile, până la limita permisă de capacitatea de furajare a pașunilor montane, prin măsuri de cointeresare eficiente și prețuri corecte pentru materiile prime, laptele și carnea, de înaltă calitate biologică, produse în condiții ecologice („Produse montane”);**

3. **Conservarea și ameliorarea florei naturale, furajere, a fânețelor și pășunilor montane și conservarea astfel a biodiversității de înaltă valoare socială, cu rol în absorbția și stocarea carbonului în sol, prin colectarea, sporirea calității și folosirea întregii resurse de îngrășăminte organice, cu utilizarea bunelor practici perpetuate tradițional.**

4. **Srijinirea modernizării fermelor mijlocii și mai mici, prin ameliorarea condițiilor de igienă din adăposturi și mecanizare pretabilă condițiilor montane, ameliorarea raselor de animale rumegătoare, în scopul sporirii aportului acestora la asigurarea securității alimentare proprii și prin comercializarea produselor excedentare.**

5. **Combaterea monopolului din domeniul industriilor laptelui și cărnii, a lanțului de intermediari, spoliatori și crearea condițiilor pentru concurență loială, în arealul montan;**

6. **Srijinirea intensivă a creării de asociații ale producătorilor agricoli montani, la nivel de bazine/văi, tradiționale, (cooperative ale agricultorilor de munte) cu capacități proprii de transformare și de valorificare a eco-bio-produselor agroalimentare, proprii („Produse montane” – garantate).**

7. **Valorificarea durabilă și superioară a produselor agroalimentare eco-bio-montane, de înaltă calitate, „de nișă” sănătoase și cu calitate gustative, prin formarea pieței interne și prin export avantajos pe piața formată a produselor organice. Crearea astfel a unui important număr de locuri de muncă noi și conservarea locurilor de muncă din fermele montane, cu timp parțial sau total.**

8. **Crearea și susținerea învățământului agro-montan profesional mediu și adaptarea învățământului gimnazial din rural la specificul economic, de mediu și de habitat, montan, cu accent pe instruirea practică. Reconsiderarea proiectelor existente – destinate acestui scop – cu semnificație esențială și durabilă și asigurarea formării continue a adulților.**

9. **Educarea continuă a comunităților montane pentru păstrarea mediului, conservarea tradițiilor valoroase, economice, culturale și etnografice montane.**

10. **Dezvoltarea turismului/agroturismului rural montan, micilor industrii, serviciilor și altor externalități pozitive, bazate pe resurse locale.**

11. **Srijinirea cu predilecție a activităților economice și energetice bazate pe resurse regenerabile.**

12. **Conservarea și ameliorarea tradițiilor agro-economice, a bunelor practici și tradițiilor culturale ale comunităților montane și sprijinirea menținerii și consolidării identității culturale a comunităților montane.**

13. Crearea de **facilități fiscale pentru exploatațiile agricole montane**, în baza **gradientelor naturali** și a unor **constrângeri economice și de habitat în condiții montane**.

14. **Revizuirea actelor normative** în scopul asigurării unui **echilibru constant agro-silvic în zonele montane**, bazat pe **toleranță și responsabilitate reciprocă**, cu **evitarea afectării economiei agroalimentare prin restricții exagerate**.

15. **Asigurarea guvernantei pentru zona montană** prin **reconsiderarea și consolidarea cadrului instituțional guvernamental specializat** pentru specificitatea economiei agroalimentare și rurale montane, cu **asigurarea autorității necesare și sprijinirea dezvoltării organizațiilor neguvernamentale**, cu **asigurarea funcționării eficiente a acestora**, crearea de **parteneriate public-private pentru atingerea obiectivelor dezvoltării durabile, în specific montan**.

16. **Ameliorarea / adaptarea cadrului juridic la realitățile și nevoile specifice economico-sociale ale ruralului montan, pe termen mediu și sustenabil**.

17. **Practicarea unei „politici montane”, urgente**, în România în baza unei **strategii pe termen mediu**, adoptată prin **consensul politic** necesar, prin care să se asigure menținerea și dezvoltarea în forme durabile a **economiei verzi** și a comunităților montane cu **evitarea abandonului agro-zootehnic și a depopulării / deșertificării umane** prin **complexul de măsuri preventive ce se impun**.

18. **În esență**: crearea unei industrii alimentare axată pe valorificarea **„produselor montane”** (lapte, carne, vegetale) în sistem asociativ-cooperatist (o singură cooperativă la nivel de UAT, care colectează materiile prime) și a Asociației Intercooperatiste Agricole-Montană, la nivel de microregiune (bazin) montane, tradițională. Demarajul: Studiu, crearea unei Asociații Intercooperatiste Agro-Montană, microregională „pilot”, cu perspective de multiplicare, cu adaptarea, în toată zona montană a României.

Identificarea altor interese, concurente

- Tendința puternică a **proprietarilor de industrii alimentare** (naționali sau externi, inclusiv societăți multinaționale) de a **menține sistemul monopolist instalat** (prețuri derizorii - prin care s-a **semi-distrus economia agro-zootehnică montană** în ultimii 30 de ani), până la **ultima consecință**, cu **dezinteres față de efectele catastrofale** ce se produc, inclusiv asupra **mediului și sub aspect social-cultural**.

- **Atitudine tacită** a unor jucători influenți pe piața agroalimentară, din țările UE, care **au zone montane** și care ar putea vedea în dezvoltarea agroalimentară montană a României un **potențial concurențial**, în perspectivă.

- **Interesele marii agriculturi** de a beneficia de **resursele financiare bugetare sau comunitare**, în proporție **cât mai mare** în **defavoarea micii agriculturi montane** (de aici nevoia unei **instituții specifice**, cu **autoritatea necesară** –

cel puțin **nivel de secretariat de stat** – și cu program și **buget separat**. Orice altă **alternativă** este **ineficientă** – experiența ultimilor 30 de ani este suprasuficientă).

- **Interese obscure**, subversive, de **natură strategică** care urmăresc **depopularea zonelor montane ale României și slăbirea astfel a capacității de rezistență în situații de conflict**.

- **Interese de grup**, cum sunt cele din sfera silvică, cu privire la interdicția **intrării animalelor domestice (rumegetoare) în păduri**, sau interesele asociațiilor de vânătoare, **indiferente** față de afectarea intereselor producătorilor agricoli montani.

- **Interesele unor producători ai substanțelor de chimizare agricolă** (azotat de amoniu, pesticide, ș.a.) pentru a-și lărgi piața de vânzare – **chiar dacă prin chimizarea agriculturii montane s-ar distruge singura șansă economică – calitatea eco-bio-montană a produselor agroalimentare și distrugerii, ireparabile, de biodiversitate utilă social**.

- **Interesele producătorilor de mașini agricole (nepotrivite pentru agricultura montană)** pentru a vinde astfel de utilaje în zona montană.

- **Interesele producătorilor de rase de bovine sau ovine din UE** pentru a vinde aceste rase și în **zonele montane** deși **nu sunt adaptate condițiilor** montane de climă, relief, sistem de hrănire și creștere extensivă (ex. Rasa de taurine **Holstein Friză**). Se bazează pe **lipsa școlarizării profesionale agricole a producătorilor montani și pe coruptibilitatea din sfera decizională-tehnică**.

- **Interese majore**, la nivelul UE, din partea **altor țări**, de a **absorbi o parte cât mai mare din fondurile comunitare**, în **detrimentul agriculturii zonelor montane din România (și alte țări emergente)**.

Alternative – în cazul în care procesul nu evoluează conform planului (strategic):

- O intervenție **ineficientă sau neintervenție** în sensul **obiectivelor montane enunțate** – va conduce **inevitabil la continuarea degradării economiei agroalimentare montane și accelerarea procesului de deșertificare umană, proces ireversibil în condițiile secolului XXI**.

- **Nerealizarea asociațiilor de producători, cooperativele agricole montane**, propuse sub denumirea de Asociații Intercooperatiste Agricole Montane, la nivel de microregiuni tradiționale și de la nivelul UAT-urilor, ca și cooperative agricole montane (o singură cooperativă la nivel de UAT), suficient de **puternice** pentru a face față **cerințelor pieții și concurenței**, înzestrate cu **platforme industriale proprii și capacități de valorificare**, cu **evitarea intermediarilor și valorificarea produselor eco-bio-montane** („produse montane”, cu **mărci locale** de calitate) în folosul **predilect al producătorilor** (situație care ar **utiliza energiile a sute de mii de gospodării**, asigurând și cca. **3 milioane de locuri de muncă, constante și o stabilitate economică pentru întreg secolul XXI**), ar avea drept **consecință pierderea oricărei șanse de redresare a unei mari economii agroalimentare**, în

contrast absolut cu interesele tot mai accentuate, naționale, ale UE și mondiale, privind securitatea alimentară și securitatea mediului.

ALTERNATIVA: menținerea sistemului capitalist – patronal, de tip monopolist (sălbatic) cu disoluția în

termen scurt a economiei agroalimentare montane și provocarea – prin sărăcire – a unei „mase critice” generatoare de mișcări sociale, cu efecte imprevizibile, în esență negative.

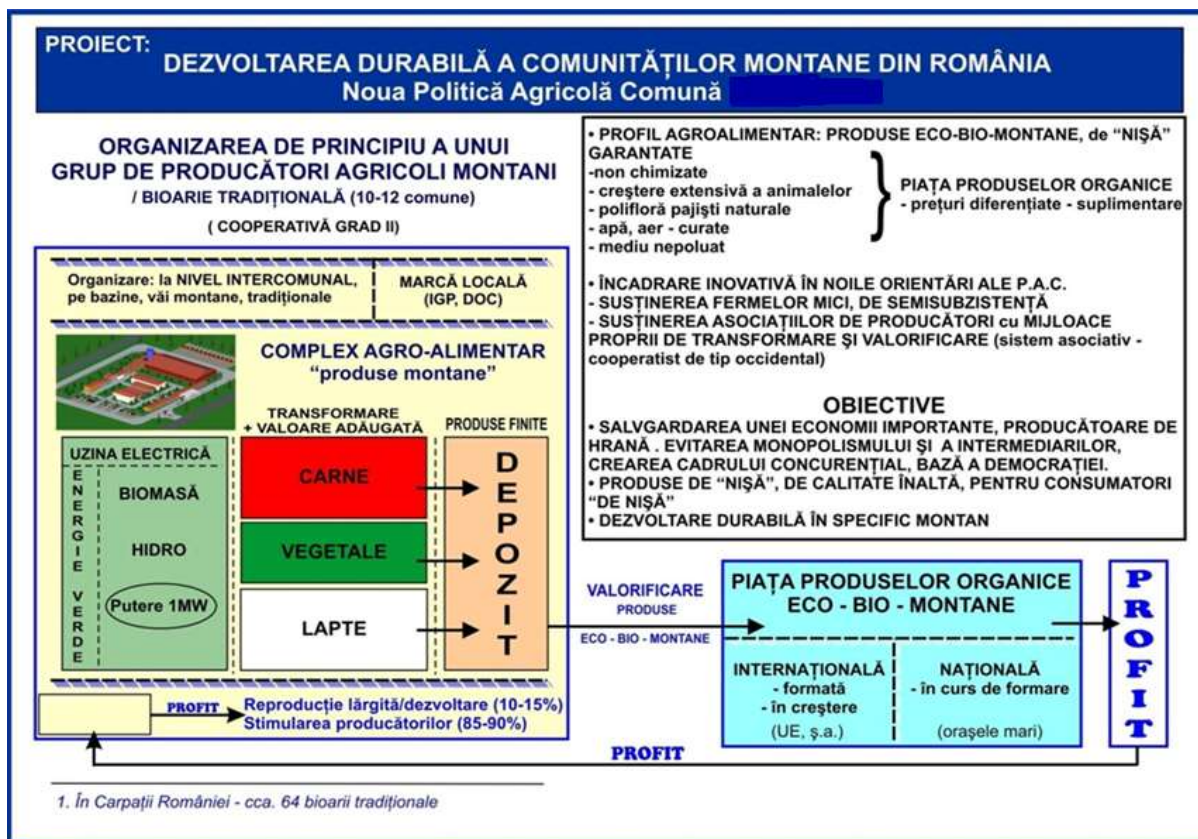
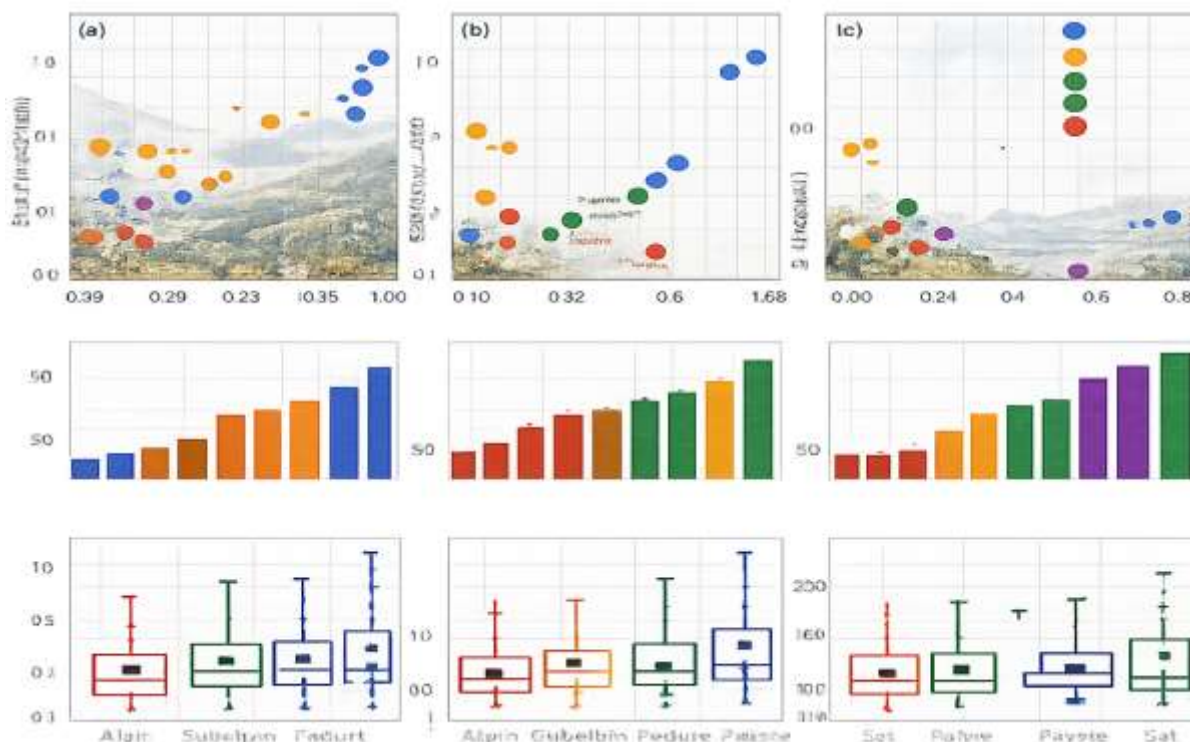

Figura 3. Proiect: Dezvoltarea durabilă a comunităților montane din România

Editorial: Grafic ilustrativ, generat cu AI

*Dr.ec. CS R2 Manuela Apetrei
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română*

Într-o eră a dezastrelor ecologice fără precedent și în mijlocul unui declin constant al biodiversității și al serviciilor ecosistemice, valorificarea sustenabilă a resurselor tangibile și intangibile ale unui ecosistem reprezintă singura șansă de a aborda crizele climatice și de biodiversitate. Procesul de restaurare a naturii asigură securitatea alimentară și contribuie la atenuarea riscurilor de afaceri. De asemenea, conform Forumului Economic Mondial, 44 trilioane de dolari (însemnând peste jumătate din PIB-ul global) depind de natură, acesta fiind un alt risc la care economiile se expun odată cu degradarea biodiversității.

Patrimoniul, în toată complexitatea sa, simbolizează rădăcinile și aripile noastre (Apetrei & Surdu, 2017) este o oglindă a trecutului în care se reflectă viitorul atât al nostru ca indivizi cât și al nostru ca umanitate. Apariția globalizării, văzută ca o formă aspră de standardizare, a generat și acțiuni mai mult sau mai puțin răsunătoare, de recăștigare a identității locale sau regionale. Obiectivul principal a fost cel de protejare a patrimoniului, acesta devenind astfel catalizatorul și motorul vieții, concentrându-se pe diferite activități, funcții și utilizări:

- oferă spații de odihnă, relaxare, recreere, turism și sport;
- pune în valoare elementele naturale precum: arii protejate, diferite forme de relief, oglinzi de apă, maluri etc;
- pune în valoare elementele antropice: peisaje rurale și urbane, situri arheologice și monumente, construcții impozante;
- susține identitatea culturală (cultura fiind văzută ca un factor de dezvoltare durabilă) prin tradiții, obiceiuri, *genius loci* - istorii ale locului, etc.

Analizând conceptul de patrimoniu din punct de vedere semantic, acesta este un termen polisemic (juridice.ro), un concept în mișcare în interdependență cu mișcarea societății. Binomul *om-natură înconjurătoare*, bazat pe principiile unei dezvoltări sustenabile, nu mai poate neglija îndatorirea celui dintâi versus soarta celei din urmă și presupune și identificarea celor mai potrivite instrumente și politici pentru a salvagarda mediul înconjurător (Dușu, 2013). Sub raport etimologic, termenul de patrimoniu provine din latinescul *patrimonium* inducând ideea de moștenire/transmisiune, mai precis *bunul transmis de tată* (conceput ca fiind colectiv, alcătuit din toate bunurile pe care le utiliza în comun o familie). Moștenirii i se asociază întotdeauna o anumită semnificație, valoare, autenticitate și perenitate. Extrapolând, moștenirea naturală este sarcina unei societăți de a transmite generațiilor viitoare un mediu înconjurător sănătos din toate punctele de vedere. Cu alte

cuvinte, privim trecutul ca o resursă nelimitată, cu capacitate de reinventare. Spre sfârșitul secolului al XVIII, termenului de patrimoniu i s-a atribuit semnificația folosită și în ziua de astăzi și anume *ansamblu de bunuri* (Rey, 2008).

Privit din această perspectivă, patrimoniul natural reprezintă o rezultată a forțelor naturale (fără ca omul să intervină) care trebuie transmis cât mai nealterat generațiilor viitoare deoarece *fiecare generație nu dispune astfel de patrimoniu decât cu titlu viager, ea e responsabilă de transmiterea sa generațiilor viitoare* (Carta europeană a patrimoniului arhitectural, 1975).

Datorită presiunii mondializării și uniformizării ce se manifestă cu o virulență supărătoare, a apărut ca răspuns vital nevoia protejării tradițiilor istorice, dar și a valorilor identitare. Identitatea (Șchiopu, 1997) reprezintă conștientizarea apartenenței la un grup (de la familie până la țară, etnie, cultură, ideologie) și creează siguranță, confort psihic și stabilitate realizând legătura între trecut, prezent și viitor.

În general, patrimoniul natural se îmbină și se potențează reciproc cu patrimoniul cultural.

Natura, privită ca sursă de moștenire, asociază mediului înconjurător și moștenirea culturală și reprezintă modul de viață pe care o colectivitate îl transmite generațiilor următoare (tradiții, obiceiuri, obiecte, expresii, etc).

Există mai multe definiții ale serviciilor ecosistemice:

- totalitatea beneficiilor tangibile și intangibile pe care oamenii le obțin din natură sub formă de bunuri și servicii oferite de către ecosistemele naturale și semi-naturale sunt cunoscute sub denumirea generică de servicii ale ecosistemelor (milvus.ro);
- fluxurile de materiale, energie și informație ce se obțin dinspre stocurile de capital natural ce fuzionează cu serviciile capitalului manufacturat și uman pentru a produce bunăstarea umană (Costanza et al., 1997);
- componente ale naturii ce sunt consumate sau folosite direct pentru a genera bunăstarea umană (Boyd, 2007).

Serviciile de aprovizionare – sunt produsele tangibile obținute din ecosistem (de exemplu: lemn, fibre, combustibili, resurse genetice, produse medicinale naturale și farmaceutice, resurse de ornamente și apă dulce); fiind produse esențiale pentru existența omului, necesită o atenție deosebită exploatarea lor.

Serviciile de reglare - beneficii obținute din reglarea proceselor ecosistemului (de exemplu: reglarea calității aerului, reglarea caracteristicilor climatice, reglarea apelor, reglarea eroziunii solurilor, purificarea apelor, reglarea bolilor, reglarea dăunătorilor, polenizarea, reglarea pericolelor referitoare la dezastrele naturale). Zonele naturale, în special zonele montane, îndeplinesc astfel de funcții ce sunt primordiale pentru securitatea

oamenilor. De exemplu: pădurile au un rol major în stabilizarea versanților, în prevenirea alunecărilor de teren, a viiturilor precum și a inundațiilor, în purificarea

aerului sau exercitarea rolului de barieră în calea vântului și a înzăpezirilor.

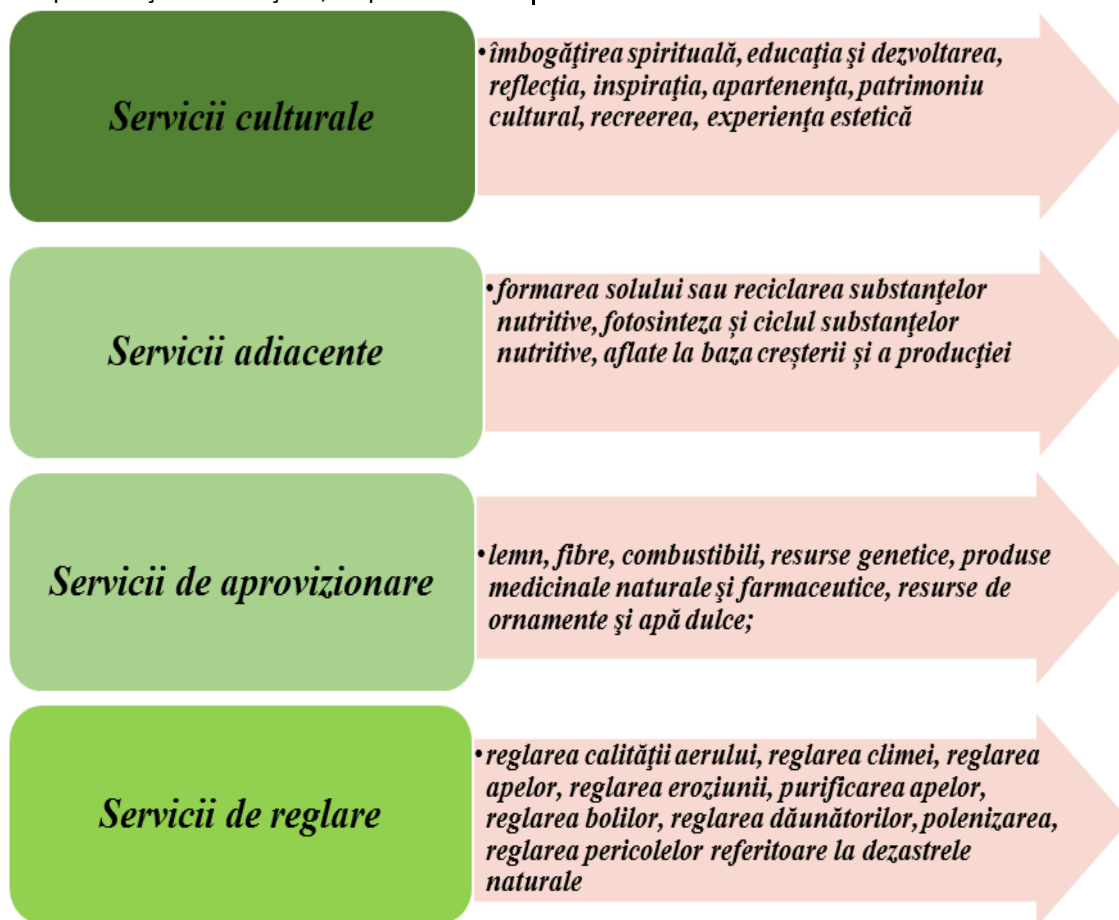

Figura 1. Clasificarea serviciilor ecosistemice (Apetrei, 2017; Florența, 2024)

Servicii culturale - beneficiile nemateriale obținute de oameni de la ecosisteme exprimate prin diversitate culturală (îmbogățirea spirituală, educația și dezvoltarea, reflecția, inspirația, apartenența, patrimoniu cultural, recreerea, experiența estetică).

Servicii adiacente sau de suport sunt necesare pentru realizarea celorlalte servicii ecosistemice (oferă condiții necesare pentru manifestarea altor beneficii) cu avantaje indirecte asupra oamenilor (reciclarea substanțelor nutritive, formarea solului, fotosinteza, producția primară și ciclul apei). Ceea ce le diferențiază de celelalte servicii e faptul că efectele asupra oamenilor fie sunt indirecte (prin celelalte servicii de ecosistem), fie au loc după foarte mult timp.

Realizând o sinteză la cele expuse mai sus, putem afirma că serviciile ecosistemice (SE) se referă la un flux de resurse sau servicii din mediul înconjurător de care oamenii beneficiază în mod direct sau indirect și sunt vitale pentru bunăstarea omenirii (Apetrei, 2017).

Conceptul de bunăstare umană este unul multidimensional și nu poate fi redus doar la bunuri de consum și aspecte pecuniare, ci include și valori precum educația și sănătatea (Tomceac, 2018) ce sunt în strânsă

legătură cu calitatea mediului (a ecosistemelor naturale) în care trăim.

Dintre toate formele de relief, putem afirma că zona montană este cea mai generoasă din punct de vedere estetic (Cretu, 2011): situri naturale ce compun peisaje culturale, formațiuni geologice și fizice ce și-au pus amprenta asupra vieților oamenilor de la munte (Honey, 2008). În zona montană, există o legătură immanentă între patrimoniul natural și cel cultural: pășunatul respectiv transhumanța influențează aspectul natural al muntelui. Lipsa lui se traduce ca un adevărat dezastru pentru zona montană deoarece acest lucru înseamnă abandonul terenurilor agricole, sălbăticierea pajiștilor atât de valoroase precum și încetarea unei tradiții culturale de secole.

Astfel conceptul de „servicii ecosistemice” este unul preferat în rândul ecologiștilor și conservatoriștilor, fiind esențial din punct de vedere științific, politic și economic. Înțelegerea conceptului de către publicul larg este un obiectiv major, deoarece scopul principal este cuantificarea lor (Fisher et al., 2008) pentru a le îngloba în procesul de luare a deciziilor cu privire la modul de folosire a ecosistemelor (Gradinaru, 2012).

Consolidarea acestui concept precum și utilizarea lui în elaborarea politicilor economice și de mediu a fost definitivată în cadrul proiectului Millennium Ecosystem Assessment (MEA) aflat sub egida Națiunilor Unite, la care au participat 1360 de experți din 95 de țări având ca și obiectiv evaluarea stării și tendințelor ecosistemelor la nivel mondial și local, dar și influența acestora asupra bunăstării umane.

Referințe:

Apetrei M, Surdu I. 2017. Patrimoniul natural montan, fundamentul diversității culturale și a identității comunităților montane, *Revista de Montanologie*, nr. 8/2017;

Apetrei M. 2019. Dimensiunea culturală a patrimoniului natural montan, ISBN 978-613-9-41769-8, Editura Globe Edit, 2019;

Boyd J, and S. Banzhaf. 2007. What are ecosystem services? The need for standardized environmental accounting units, *Ecological Economics* no. 63, p.616-626;

Carta Europeană a Patrimoniului Arhitectural, 1975 (scop - dezvoltarea unei politici europene comune pentru protecția patrimoniului arhitectural din cauza ignoranței, neglijenței și a deteriorării, sau a presiunilor economice, traficului autovehiculelor, restaurării necorespunzătoare și a speculațiilor de proprietate).

Costantza R, d'Arge R, de Groot R, Farber S, Grasso M, Hannon B, Limburg K, Plieninger T, Sebastian Dijksb, Elisa Oteros-Rozasc, Claudia Bielingd. 1997. Assessing, mapping, and quantifying cultural ecosystem services at community level, *Land Use Policy*;

Crețu I. 2011. Destination image and destination branding in transition countries: the Romanian tourism branding campaign 'Explore the Carpathian garden'. Doctoral dissertation, University of York.

Duțu A. Patrimoniul în dreptul civil și în dreptul mediului, Universul Juridic București, 2013.

Fisher B, Turner K, Zylstra M. 2008. Ecosystem Services and Economic Theory: Integration for Policy - Relevant Research. In: *Ecological Applications*, 2008, no. 8, Vol. 18, p. 2050-2067.

Florența V, Certan C, Grabco N, Bulimaga C. 2024. Relațiile dintre serviciile ecosistemice furnizate de ecosistemele forestiere și bunăstarea umană. *Studia Universitatis Moldaviae, Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, 2024, nr. 1(171).

Gradinaru G. 2012. Conceptul - servicii de ecosystem - abordare economică, *Academia de Studii Economice - București, Revista Română de Statistică* nr. 8 / 2012;

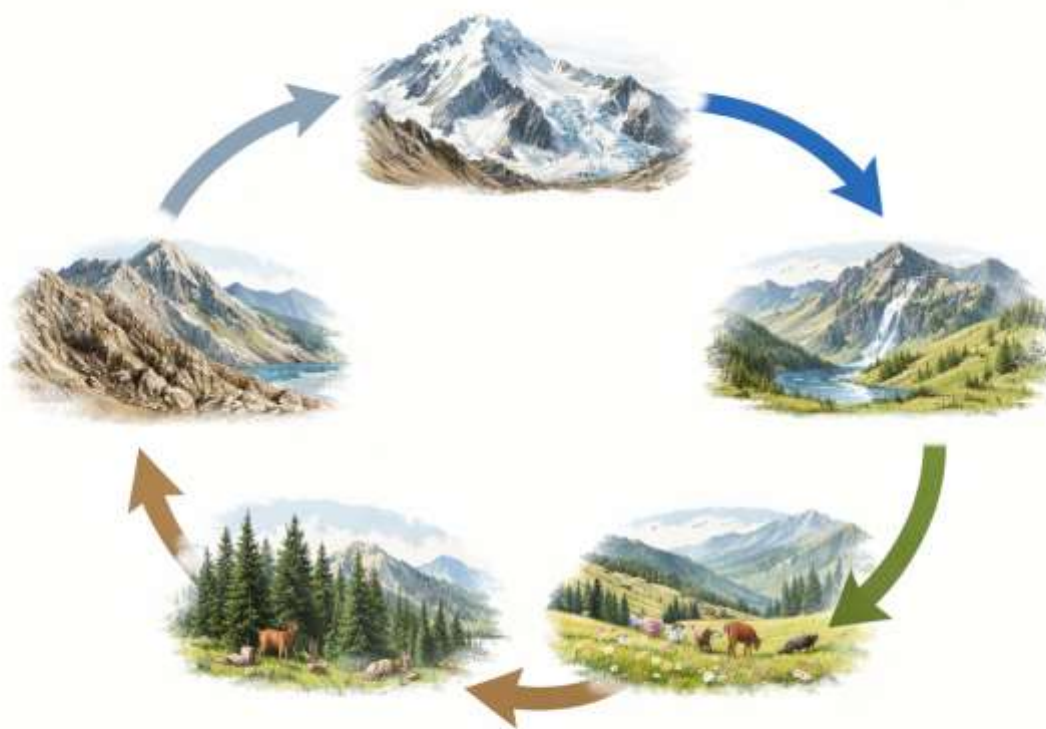
Honey M. 2008. Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise? 2nd ed. Island Press, pp. 371.

Rey A. 2008. Dictionnaire historique de la langue française, Le Robert, Paris

Șchiopu U, Verza E. Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții, Editura Didactică și Pedagogică, ediția a III-a revizuită, 1997.

Tomceac A. Bunăstarea populației: evaluarea stării sociale actuale și direcțiile de creștere. În: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*, 2018, nr. 1, p. 68-75. ISSN 1857-3630.

- <https://juridice.ro/essentials/1247/patrimoniul-cultural-si-natural-si-dreptul-sau,,> 05.07.2025.
- <http://www.milvus.ro/ecoservices/index.php?p=ecoservices,,> 18.06.2025.

Muntele și comorile sale - natură și ecosisteme: Imagine ilustrativă, generată cu AI

*Dr.ec. CS R3 Daniela Antonescu
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română*

Sursă permanentă de inspirație, muntele este, în același timp, partener de călătorie, indiferent de vreme și vremuri. Culmile domoale ale muntelui susțin dorința primordială de a zbura, de a descoperi mereu ceva nou sau uitat în timp și de a simți perfecțiunea aici, pe pământ. Toate acestea devin simple năzuințe ușor de atins, atunci când te afli în vârf de munte și privești depărtarea învăluită în misterele ce așteaptă, înfrigurate, să fie descoperite. Pe Drumul Comorilor, te vei întâlni cu *Bucovina de Munte*, nestemata ce te va atrage ca un magnet, oferindu-ți tot ce are ea mai bun.¹

Figura 1. Bucovina de Munte

Sursa: <https://www.romania-travel-guide.com/attractii/religioase/manastirile-din-bucovina.html>

În același timp, turismul reprezintă o importantă sursă de inspirație pentru cei care vor să descopere diferite forme ale perfecțiunii naturii. Și le pot descoperi pe cărări de munte, pe malurile izvoarelor reci sau pe potecile colinelor unduite, care susțin nevoia de visare și de contemplare a răsăriturilor răsunătoare și apusurilor înflăcărate, aflate, undeva, deasupra norilor.

Pentru călătorul obișnuit cu potecile ascunse printre brazi, turismul montan este cea mai înaltă formă de a atinge starea de relaxare și de bine. În același timp, pentru locuitorii acestor minunate zone, muntele și tot ce are el de oferit reprezintă sursa principală de supraviețuire, de care trebuie să se îngrijească și pe care trebuie să o lase moștenire, fără a-i distruge darurile.

România este o țară binecuvântată cu o natură unică și cu munți care au un farmec aparte, care atrag, într-o spirală a timpului, călători venind din toată lumea. Un astfel de loc se regăsește printre cele mai îndepărtate puncte nordice ale României, la granița cu Ucraina, în

județul Suceava. Este vorba de bioaria Bucovina de Munte, formată din localitățile Breaza, Frumosu, Fundu Moldovei, Izvoarele Sucevei, Moldova Sulița, Moldovița, Pojorâta, Sadova, Vama și Vatra Moldoviței. Aceste comune însumate dețin 4,81 % din populația județului Suceava, ele regăsindu-se pe lista localităților din zona montană (conform criteriilor stabilite în Anexa nr 1 la Ordinul nr. 97/2019). Bucovina de Munte deține 15,86% din suprafața totală a județului Suceava și 3,69% din cea a Regiunii de Dezvoltare Nord – Est.

Numele acestei zone montane se leagă, istoric vorbind, de Pietrele Doamnei și de legenda care-l însoțește pe domnitorul Petru Rareș (1483-1546) în decursul timpului. Totuși, în spatele legendei stau mărturie fapte vitejești, pe care nu le putem trece cu vederea. Domnia fiului nelegitim al lui Ștefan cel Mare – Petru Rareș – a reprezentat o epocă însemnată din istoria Moldovei, cu lumini și umbre, cu ambiții poate prea mari pentru Petru Rareș, care s-a dorit neatârnat atât față de Poarta Otomană (ceea ce nu i-a reușit întru totul), cât și față de Polonia (ceea ce i-a izbutit însă pe deplin). (Wikipedia)

Figura 2. Petru Rareș

Foto www.wikipedia.org

Lăsăm aici, mărturie, caracterizarea făcută de cronicarul Grigore Ureche, care scria: „*cu adevărat era ficior lui Ștefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tatâne-său, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândiia, lucruri bune făcea, țara și moșia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre dreptate făcea. Almintrilea de stat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăznețu și la cuvântu gata, de-l cunoștea toți că ieste harnic să domnească țara.*”

(*Letopisețul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara*).

Având un potențial turistic de excepție, turismul practicat în Bucovina de Munte se află sub egida unei poziții mai puțin favorabile din punct de vedere al accesibilității geografice (infrastructura de transport, poziționare pe hartă), dar deosebit de atractivă din

perspectiva ofertei frumuseților naturale și a condițiilor propice practicării diferitelor forme de activități turistice, pe tot parcursul anului.

Oferta turistică este conferită de prezența în zonă a unor vestigii naturale, unice și deosebit de atractive, a unor trasee turistice interesante, fiind susținută de ospitalitatea ridicată la cote maxime a localnicilor. Toate acestea coroborate conduc la practicarea în bioaria Bucovina de Munte a unei multitudini de forme de turism, prezentate în cele ce urmează.

Specialiști în domeniu spun că Bucovina de Munte reprezintă una din cele mai diverse oferte de experiențe în natură din România. În zonă a fost înființată prima și singura regiune în care s-a constituit *Organizația de Management a Destinației* (octombrie 2023), fapt ce contribuie la susținerea turismului în întreaga zonă (fiind reper din PNRR). Mai mult, Bucovina este a treia destinație turistică din România, iar în județul Suceava activează 25 de stațiuni turistice de interes național și local, toate acestea fiind parte din Organizația de Management a Destinației Bucovina.

Principalele forme de turism

1. Turismul montan

În bioaria Bucovina de Munte, cea mai practică formă de turism este drumeția montană. Zona este un adevărat paradis al drumețiilor și al practicării sporturilor de iarnă. Prezentăm, în continuare, atracțiile turistice pe fiecare din cele zece localități componente.

Pojorâta

1. Drumul Tătarilor

În comuna Pojorâta, în pasul Mestecaniș, s-a aflat cel mai mare domeniu schiabil privat din județul Suceava. Turiștii au avut la dispoziție circa 3,5 kilometri de pârtii, aflate la doar 2 kilometri distanță de DN17 amenajate pe un domeniu situat în Obcinile Bucovinei.

2. Trans-Rarău

Trans-Rarău este cel de-al treilea traseu montan spectaculos din România, fiind șoseaua din munții Moldovei, care face legătura între Valea Bistriței, de la Chiril și Valea râului Moldova, la Pojorâta. Pentru turiști, această șosea ușurează accesul către cabana Rarău, Pietrele Doamnei și Mănăstirea Rarău. Traseul este denumit de localnici *Drumul Comorilor*, întrucât unul dintre punctele sale de atracție sunt *Pietrele Doamnei*. (legenda spune că în anul 1541, domnitorul Petru Rareș ar fi găsit un loc în munții Rarău pentru a-și adăposti familia și o parte din avere de hoardele de tătari și de turci).

Cei zece kilometri de șosea sunt marcați cu semne de circulație pentru un regim de viteză limitat la 30 de km/h, cu prioritate pentru mașinile care urcă, accesul vehiculelor de gabarit ridicat și al autocarelor fiind interzis. "Drumul este încadrat în categoria a patra de viabilitate, ceea ce înseamnă că pe perioada iernii nu va fi dezapezit cu prioritate, dar va putea fi deschis pe perioada sezonului rece în funcție de solicitările existente"

(*Studiu de fundamentare. Organizarea circulației, mobilitate și tipuri de transport. Muntele Rarău. PUZ Arealul turistic al Munților Rarău*).

3. Pietrele Doamnei

Rezervația mixtă „Pietrele Doamnei” se întinde pe o suprafață de 933 ha în Munții Rarău. Aici se află peștera Liliecilor și Piatra Zimbrului, o formațiune care creează un perete vertical, înalt de 100 m și cu o lungime de 600 m.

Legenda spune că, în timpul celei de-a doua domnii a lui Petru Rareș, acesta și-a ascuns familia și averea într-o peșteră. Turcii au ajuns în zonă, iar domnița Elena și fiica sa au început să se roage pentru a fi salvate, moment în care un zgomot puternic s-a auzit din apropiere. În acea clipă, stânci mari s-au desprins și au căzut peste locul în care era ascunsă averea domnitorului, îngropându-i pe atacatori. Domnița Elena și fiica sa au scăpat în acest fel, dar cu prețul ascunderii averii. Pietrele Doamnei au o înălțime de 70 m, fiind spectaculoase pentru a admira răsăritul soarelui, dar și apusul (de la o înălțime de peste 1634 m).

Figura 3. Pietrele Doamnei

Sursa:

<https://www.lapensiuni.ro/ro/extra/pietrele-doamnei-din-muntii-rarau---mit-si-realitate-295>

4. Vârful Giumalău

Munții Giumalău reprezintă partea de vest a masivului Rarău-Giumalău, o grupă muntoasă a Carpaților Moldo-Transilvani, aparținând de lanțul muntos al Carpaților Orientali. Ca aspect al reliefului, deosebirile dintre Munții Giumalău și Munții Rarău sunt evidente, ele decurgând în primul rând din alcătuirea lor geologică. Astfel, Giumalăul este un munte cu mult mai bătrân decât Rarăul (considerat fratele său mai mic).

Cel mai înalt pisc este Vârful Giumalău (1.858 m înălțime), fiind amplasat la vest de Izvorul Giumalău și Chiril, alcătuit din roci cristaline (șisturi cristaline). În structura geografică se impune o culme centrală cu desfășurare NV-SE, corespunzătoare aliniamentului de roci cu rezistența cea mai mare (au altitudini mai mari de 1.400 m).

În zona centrală se află vârful Giumalău (1857 m) din care se desprind spre nord - vest și sud interfluvii plate secundare, în lungul cărora apar poduri netede (la 1.000,

1.200 m, 1.350 și 1.450 m). Ele se termină spre Văile Bistriței și Putna prin versanți cu pantă mare.

5. *Popii Rarăului*

Vârful Popii se afla la o altitudine de 1622 m, fiind parte din munții Rarău.

6. *Pârtia Rarău*

Pârtia are o lungime de 2.850 m, cu o dificultate medie, fiind dotată cu instalație de telegondolă cu 33 de cabine, 9 tunuri de zăpadă, lac de acumulare cu capacitatea de 10.000 metri cubi, 176 de stâlpi de iluminat, clădire administrativă, parcare, casă de bilete și mașină de zăpadă.

7. *Masivul Rarău*

Masivul Rarău se află la 15 km de traseul parcurs pe drumul Trans-Rarău. Pe lângă frumoasa priveliște și peisajul mirific, există un aer curat și încărcat bioenergetic, zona fiind recunoscută pentru acest lucru.

8. *Sfântul Ioan Iacob Corlățeni*

Este o mănăstire la care se poate ajunge după un traseu de un km. de mers pe jos, prin pădure (locul este considerat o parte de "rai").

Vatra Moldoviței

1. *Mocănița Huțulca*

O atracție spectaculoasă în Vatra Moldoviței este Mocănița Huțulca, martoră fidelă a unei epoci de aur, care te poartă printre amintiri de neuitat și aduce la viață farmecul inegalabil al vremurilor de odinioară.

Calea ferată îngustă (fiind una dintre ultimele de acest fel încă funcționale în Europa) nu este doar un simplu mijloc de transport, ci o poartă către o lume fascinantă prin pădurile dese și dealurile molcome ale Bucovinei. La pitorescul zonei, se adaugă și experiența autentică ce te conectează cu rădăcinile istoriei și tradițiilor locale.

Sunetul roților pe șine te transpune într-o poveste aparte, una ce va rămâne în amintire toată viața.

2. *Mănăstirea Moldovița*

Mănăstirea Moldovița este una dintre cele mai vechi așezăminte monahale din Moldova. Originea sa nu este cunoscută cu precizie, însă tradiția o amintește încă din perioada voievozilor Mușatini. Alexandru cel Bun a construit prima mănăstire în Moldovița pe malurile râului cu același nume, la începutul secolului al XV-lea. Locul ales era departe de sate, în mijlocul pădurii. Prima atestare documentară a mănăstirii datează din anul 1402. Totuși, nu există nici o atestare care să arate când sau cum a fost

distrusă mănăstirea, dar este posibil ca un cutremur să o fi nimicit la începutul secolului al XVI-lea.

Mănăstirea Moldovița, parte a Patrimoniului Mondial UNESCO, este o adevărată bijuterie arhitecturală, renumită pentru frescele sale exterioare de o frumusețe uimitoare.

Figura 4. Mănăstirea Moldovița

Sursa:

https://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_Moldovi%C8%9Ba

Mănăstirea este un exemplu remarcabil al artei medievale moldovenești. Picturile sale colorate intens amintesc de credința și măiestria păstrate de secole pe aceste meleaguri.

Mănăstirea Moldovița se află la capătul călătoriei cu mocănița Huțulca.

3. *Muzeul Satului*

Mărturie a civilizației huțule, Muzeul Satului păstrează și astăzi datinile străvechi ale acesteia.

Muzeul este un tărâm al huțurilor, al vieții trăite în gospodăria, parte a istoriei lor învelită în mister. Modul lor de viață atrage uimire prin complexitatea și prin simplitatea cu care aceștia trăiesc, își exprimă sentimentele și contribuie la perpetuarea tradiției lăsate și păstrate cu sfințenie secole de-a rândul.

Vama

Muzeul Oului din Vama

Este un muzeu unic în România, aici putându-se admira circa 7.000 de ouă din Bucovina și din toate colțurile lumii, repartizate în 3 camere și 45 de vitrine. Aproximativ 3.500 de ouă au diverse dimensiuni, lucrate în tehnici și stiluri diferite și provin din 82 de țări, de pe toate cele cinci continente. În colecție există și ouă rare, cum ar fi cele de broască țestoasă, crocodil, emu, flamingo, dar și ouă cu dimensiuni foarte mici, cum ar fi de vrăbie, potârniche, porumbel, rândunică și nu numai.

Izvoarele Sucevei

Comuna are o amplasare geografică favorabilă turismului. Cadrul natural cu o valoare deosebită favorizează dezvoltarea agroturismului. Localitatea deține reale posibilități de dezvoltare a turismului rural, oferind o serie de tradiții și obiceiuri străvechi.

În prezent, comuna atrage prin elemente de arhitectură tradițională și de civilizație a lemnului, prin viața păstorească și prin celelalte ocupații, prin meșteșuguri, costume populare, obiceiuri, ceremonialuri, prin diversitatea coregrafică a jocurilor populare, repertoriul muzical, viața culturală în general.

Datorită diversității atracțiilor turistice cadrul natural este unul inedit ce conferă comunei posibilitatea de a practica mai multe forme de turism printre care se numără și următoarele: turism rural, montan, cultural, religios, agroturism etc.

În localitate, regăsim rezervația naturală „*Răchitișul Mare*” cu specia protejată Strugurele ursului. Are puncte de belvedere specială: Pohoniș, Bobeica, Hrobi, Rosohata, Baranova etc., care asigură imagini de ansamblu asupra regiunii. Tot aici regăsim molidul pitic de pe culmea Pohonișului, izvorul cu ape sulfuroase din cătunul Aluniș, centre de încondeiere a ouălor, îndeosebi la familia Ion și Anica Zinici, ateliere de prelucrare artistică a coarnelor de cerb (cunoscut este meșterul popular Gorban Petru, din Izvoarele Sucevei).

Referitor la domeniul cultelor religioase, în comuna Izvoarele Sucevei se regăsește Biserica din Vale cu hramul Sf. Prooroc Ilie Tezvițeanu.

Rasa de cai Huțul face parte din rasele autohtone, fiind în prezent tipul reprezentativ al calului de munte românesc, care de-a lungul anilor a dovedit că este rezistent și adaptat condițiilor de muncă din zona muntoasă. Totodată, el îmbină destul de bine raportul dintre masa corporală, conformație și aptitudinile de muncă.²

Comuna Izvoarele Sucevei, ca de altfel întreaga regiune a Bucovinei, se distinge prin păstrarea valorilor culturale specifice zonei: arta, tradiția, obiceiurile populare, portul și dansul popular, meșteșugurile tradiționale, arhitectura tradițională.

La nivelul comunei Izvoarele Sucevei își desfășoară activitatea grupul folcloric „Izvorașul”. În localitate sunt organizate pe tot parcursul anului diferite evenimente cu specific local care reprezintă atracții și merită să fie cunoscute și promovate. Cele mai renumite sunt cu ocazia sărbătorilor de iarnă, boboteaza, sărbătorile pascale, Sf. Gheorghe, Sânziene, etc.

Moldova-Sulița, Benia

1. Rezervația naturală „Cheile Lucavei”

Este o rezervație naturală de tip mixt, geologică și morfologică, care se întinde pe versantul estic al Obcinei Mestecăniș, în bazinul inferior al Pârâului Lucava. A fost declarată arie naturală protejată de interes național prin

Legea numărul 5 din 6 Martie 2000, cu scopul de a proteja elementele geologice, floristice și peisagistice. Aria protejată se suprapune cu situl Natura 2000 Găina-Lucina.

Cheile sunt situate între munții Știrbul (1.477 metri) la nord și Găina (1.455 metri) la sud, la ieșirea din comuna Moldova-Sulița spre herghelia de la Lucina.

Figura 5. Rezervația naturală „Cheile Lucavei”
Sursa: <https://tarabacuamintiri.ro/prin-cheile-lucavei-spre-herghelia-lucina/>

2. Rezervația forestieră „Tinovul Găina - Lucina”

Este o rezervație naturală cu caracter predominant forestier, cu o suprafață de 34 ha, situată pe raza comunei Moldova – Sulița, fiind localizată pe valea pârâului Lucava.

3. Herghelia de la Lucina

Această rasă de cai este recunoscută atât pe plan național, cât și pe plan internațional iar originea ei are o legătură strânsă cu meleagurile pe care caii huțuli sunt crescuți. Huțulul face parte din rasele de cai autohtone și, în prezent, reprezintă tipul calului de munte. Calul este rezistent și adaptat condițiilor de muncă din zona muntoasă. În același timp, calul huțul îmbină destul de bine raportul dintre masa corporală, conformație și aptitudinile de muncă.

Figura 6. Herghelia de la Lucina
Sursa: <https://cjsuceava.ro/unitati-admin-teritoriale/moldova-sulita>

2. Turismul gusturilor bucovinene și al plăcerilor bucătărești strămoșești

În loc de concluzii, vă facem poftă cu câteva produse preparate în zona montană Bucovina de Munte.

Aici, în Bucovina, tradițiile locale se îmbină armonios cu cele culinare diverse: poloneze, rusești, turcești, germane și austriece, fiind cunoscută drept "patria smântâni". "În Bucovina, totul se mănâncă folosind smântâna, ingredientul care se regăsește în aproape toate produsele culinare bucovinene".

(<https://moldovitatouristica.ro/bucataria-locala-bucovina-moldovita>)

1. "Cuiburile de cinci sarmale"

(cinci sarmale, fiecare cu umplutura ei – de pui, de porc, de vită și de vițel cu oaie – învelite toate într-o frunză de potbal).

Figura 7. Radu Anton Roman, *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*

Sursa: Roman, 2020

Se fac rar și cu cheltuială mare. Sunt sarmale din cinci umpluturi diferite, neamestecate între ele, încuibate în foi de varză murată. "Cuiburile de cinci" scot mâncarea din biologic și o duc în artistic, loc unde se adresează celui de-al șaselea simț, cel care le reunește pe toate celelalte cinci, imaginația. Au un gust rafinat, potențat de ansamblu, de sinteză, fiind o trimitere la inteligență, la cultură. A mânca "cuiburi" nu cere foame, cere credință în frumusețea și armonia lumii, cere perspicacitate, cere memorie, cere prietenie. Este o mâncare pretențioasă la gătit, dar și mai pretențioasă la mâncat. Haplea nu va înțelege nimic din cuiburile de "cinci", deși va spune că n-a mâncat în viața lui ceva mai bun. Prin "cuiburi", bucătăria românească a atins un pisc dincolo de care nu mai e decât miracolul divin (Radu Anton Roman, *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, p. 635).

2. Alivenci cu brânză

Considerate vedeta bucătăriei bucovinene, alivenci se folosesc inclusiv la deserturi și aici nu este vorba doar despre celebrele „poale-n brâu”, adică plăcintele cu brânză, ci este vorba și despre diverse rețete de prăjituri. Cu toate acestea, alivanca este delicata neobișnuită pe care o descoperă orice turist la prima vizită în Bucovina. Alivanca este o prăjitură cu brânză și mălai, care la prima degustare nu este prea gustoasă, dar al cărei gust, cu siguranță, face ca orice îndoială să dispară.

Figura 8. Alivenci cu brânză

Sursa:

<https://www.discoverbucovina.info/bucovina/alivenci-cu-branza/>

În loc de concluzii, pot spune că acest articol a încercat să surprindă (sintetic...și lăsând cititorul pradă unei curiozități și mai mari), prin cuvinte și imagini, frumusețea inegalabilă a Bucovinei de Munte, o zonă montană care, la propriu, te lasă *fără cuvinte*. Dacă am reușit sau nu, rămâne de văzut, dar promit să continui aventura prin *Drumul Comorilor*, prezentând în următoarele articole și alte nestemate ce pot fi admirate și vizitate în zona unei *Bucovine de Munte de Păduri...de poveste*.

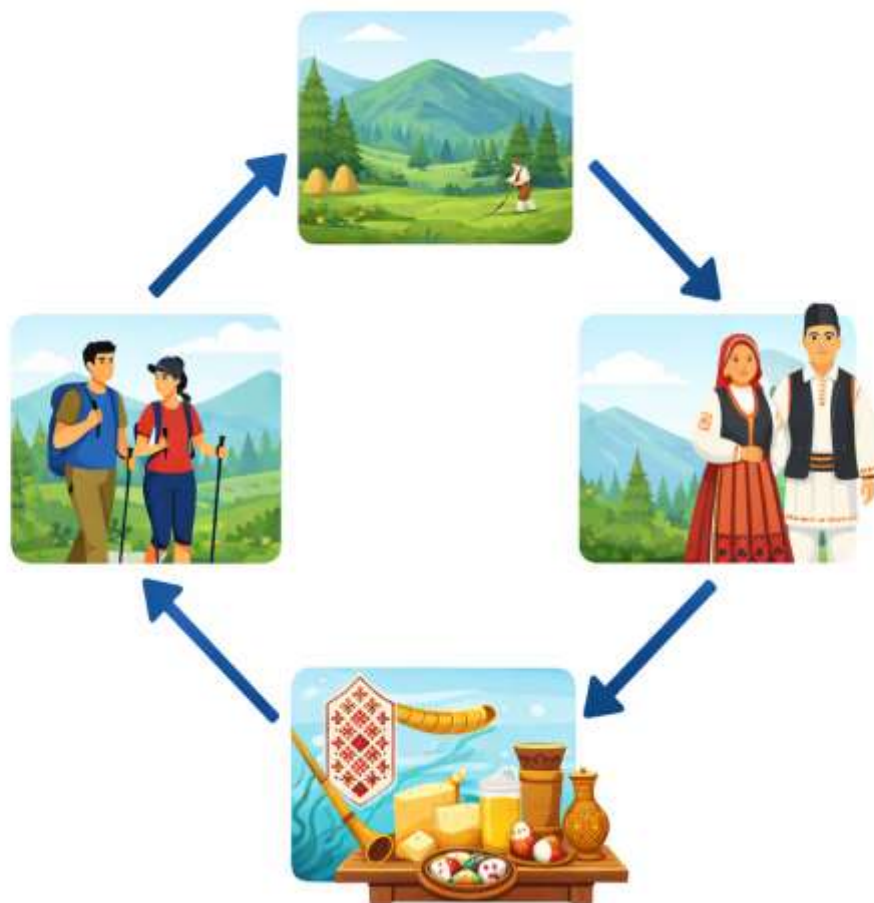
Referințe:

<https://www.moldovaculinaria.ro/bucovina-in-cuib-de-cinci-sau-sarmalele-sarmalelor/>
<https://www.discoverbucovina.info/gusta/retete-culinare/>
<https://tarabacuamintiri.ro/prin-cheile-lucavei-spre-herghelia-lucina/>
<https://cjsuceava.ro/unitati-admin-teritoriale/moldova-sulita>
<https://www.lapensiuni.ro/ro/extra/pietrele-doamnei-din-muntii-rarau---mit-si-realitate-295>
<https://www.romania-travel-guide.com/attractii/religioase/manastirile-din-bucovina.html>
<https://www.primariaizvoarele sucevei.ro/wp-content/uploads/sites/30/2025/07/Strategia-Izvoarele-Sucevei.pdf>

<https://www.discoverbucovina.info/bucovina/alivenci-cu-branza/>
<https://www.moldovenii.md/md/section/744/content/9910>
<https://moldovitaturistica.ro/bucataria-locala-bucovina-moldovita>
Studiu de fundamentare. Organizarea circulației, mobilitate și tipuri de transport. Muntele Rarău, P.U.Z. Arealul Turistic al Munților Rarău. 2025.
 Radu Anton Roman Bucate, 2020, vinuri si obiceiuri românesti - ediție răscroită - ISBN:9789735969462.
<https://www.editurauniversitara.ro>

Note:

¹Prezentul articol reprezintă parte din tema de cercetare intitulată Planificarea teritorială integrată a unui sistem montan omogen. Studiu de caz microregiunea *Bucovina de Munte*, realizată în cadrul Centrului de Economie Montană al Academiei Române, Programul Strategic - PSS 4. *Regionalizarea, dezvoltarea locală și economia montană. Politici și instrumente de redresare a dezechilibrelor teritoriale*, Coord: Acad. P.I. Otiman, Prof.Dr. R. Rey, M.o.AR, Coordonator D. Antonescu.
https://www.ince.ro/Activitati/Program_de_cercetare_2025_INCE_total.pdf
²<https://www.primariaizvoarele sucevei.ro/wp-content/uploads/sites/30/2025/07/Strategia-Izvoarele-Sucevei.pdf>

Din sufletul satului, tradiții și oameni: Imagine ilustrativă, generată cu AI

Cât de pregătiți suntem să mâncăm sustenabil?

Studiu de caz privind opinia consumatorilor despre crema de brânză cu subproduse din fructe de pădure

*Dr.ing. CS R1 Mădălina Ungureanu-luga
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română
Dr.ing. CS R2 Emanuela Adina Nicula
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română*

Adaptat din Sustainability, 2025,
<https://doi.org/10.3390/su17146611>

În prezent, tot mai mulți producători și cercetători caută soluții pentru a folosi cât mai eficient fructele, inclusiv subprodusele rezultate după procesarea lor pentru obținerea sucurilor. Un bun exemplu este tescovina de fructe de pădure rămasă după extracția sucului, care este bogată în fibre, polifenoli și vitamine (Ungureanu-luga, 2023), cu rol important în sănătatea umană (figurile 1, 2). Folosirea acestor subproduse în alimente de bază ar putea reduce impactul asupra mediului și ar conduce la diversificarea gamei sortimentale, cu beneficii pentru sănătate. Totuși, este foarte importantă părerea consumatorilor despre astfel de produse. În România, unde tot mai multe inițiative locale de hrană alternativă prind contur, ideea de a refolosi subprodusele din industria alimentară poate însemna o șansă pentru comunitățile de la munte: transformarea „deșeurilor” în resurse valoroase, diversificarea produselor și atragerea clienților interesați de alimente sănătoase și prietenoase cu mediul (Florea și colab., 2024).

Figura 1. Beneficiile pentru sănătate ale consumului de tescovină de fructe de pădure

Sursa: Ungureanu-luga, 2023

Până acum, există puține studii care analizează opinia consumatorilor despre folosirea subproduselor din fructe de pădure în alimentația umană. S-a demonstrat însă că:

- acceptarea produselor realizate din astfel de ingrediente este mai scăzută decât în cazul produselor obișnuite (Aschemann-Witzel și colab., 2019; Nitzko, 2023);
- consumatorii le pot considera mai prietenoase pentru mediu decât alimentele convenționale, dar mai puțin „ecologice” decât cele certificate în acest sens (Bhatt și colab., 2018);
- majoritatea consumatorilor (peste 95% într-un sondaj european) susțin reciclarea subproduselor rezultate de la procesarea sucurilor de fructe (Reißner și colab., 2021);
- percepția consumatorilor depinde nu doar de caracteristicile produsului, ci și de factori individuali și de context (Reißner și colab., 2021).

Figura 2. Fructe de pădure și culegători
Sursa: fotografii proprii

Strategiile de marketing joacă un rol cheie: dacă se pune accent pe beneficiile pentru sănătate și pe caracterul practic al produsului, consumatorii devin mai deschiși să le cumpere (Huang și colab., 2009). Este esențial ca producătorii să demonstreze că aceste

alimente sunt sigure, să aibă certificări ecologice și să arate clar proveniența ingredientelor, pentru a câștiga încrederea consumatorilor (Huang și colab., 2009). De asemenea, cultura și inovația pot influența felul în care publicul acceptă aceste produse (Garcia-Valencia și colab., 2025).

Un studiu realizat în patru țări europene, inclusiv România, a arătat că există o deschidere mare a consumatorilor pentru produse de panificație, carne sau lactate îmbogățite cu astfel de ingrediente reciclate, mai ales datorită beneficiilor pentru sănătate și dorinței de a reduce risipa alimentară. Totuși, oamenii își exprimă îngrijorări legate de potențiale alergii sau contaminanți, ceea ce subliniază importanța siguranței alimentare (Scheibenzuber și colab., 2025).

Cercetările arată, de asemenea, că aceste produse ar putea fi percepute drept premium dacă sunt promovate ca o categorie nouă, asemănătoare alimentelor bio (Bhatt și colab., 2018). În plus, există indicii că persoanele interesate de produse organice sau locale ar putea fi primele care să adopte și aceste alimente inovative (Bhatt și colab., 2018). Etichetarea clară a beneficiilor pentru sănătate și mediu ar putea convinge un public mai larg să le încerce.

În acest context, s-a realizat o cercetare la nivelul României care și-a propus să evidențieze cum se raportează consumatorii români la un produs nou – o cremă de brânză tartinabilă îmbogățită cu subproduse din fructe de pădure (figura 3) – și în ce măsură venitul influențează atitudinea și decizia de cumpărare. Deși ideea de reciclare a resturilor alimentare câștigă teren, există puține studii despre cum reacționează oamenii la produse concrete, precum lactatele cu tescovine de fructe. Această cercetare arată că venitul influențează direct modul în care consumatorii se raportează la: citirea etichetelor, preferința pentru originea produsului, importanța beneficiilor pentru sănătate, sensibilitatea la preț. Ipoteza a fost că venitul afectează: consumul de lactate montane, atitudinea față de protecția mediului, dorința de a încerca o nouă brânză tartinabilă cu tescovină de fructe de pădure, precum și deschiderea sau reticența față de alimente noi (neofobia alimentară). În acest sens, au fost intervievați 345 de consumatori de produse lactate din România (Ungureanu-luga și Nicula, 2025).

Rezultatele au arătat că majoritatea consumatorilor chestionați au fost preocupați de mediu, recunoscând efectele risipei alimentare și susținând utilizarea subproduselor din fructe în produse noi. Ei au apreciat și măsuri precum utilizarea energiei regenerabile și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră în industria alimentară. Principalele avantaje identificate pentru noul produs – cremă de brânză tartinabilă cu adaos de tescovină de fructe de pădure – au fost beneficiile pentru sănătate și caracterul natural (Ungureanu-luga și Nicula, 2025). Venitul a avut un rol important (Ungureanu-luga și Nicula, 2025):

- Persoanele cu venituri mari au fost mai atente la beneficiile pentru sănătate și mai dispuse să plătească un preț mai mare pentru o cremă de brânză tartinabilă cu tescovină de fructe de pădure. Totuși, ele au arătat și mai multă reticență față de produse noi, exprimând neîncredere;

Figura 3. Peisaj din zona montană (comuna Dorna Arini, Suceava) și produs lactat montan cu tescovină de fructe de pădure

Sursa: fotografie proprie

- Persoanele cu venituri mai mici au fost mai deschise să încerce alimente necunoscute, mai ales atunci când detaliile ingredientelor nu erau prezentate.

Studiul arată că noua brânză tartinabilă cu tescovină de fructe de pădure are șanse reale de a fi acceptată de consumatori. Prețul considerat potrivit a fost de 8 RON pentru 200 g, iar 16 RON a fost considerat de către consumatori ca fiind un preț mai mare, dar justificat pentru un produs de calitate (Ungureanu-luga și Nicula, 2025). Pentru ca produsul să aibă succes, strategiile de marketing trebuie adaptate în funcție de grupul țintă (Ungureanu-luga și Nicula, 2025):

- Consumatorii cu venituri mari apreciază beneficiile pentru sănătate, caracterul natural și calitatea

premium. Pentru ei contează și originea (de exemplu produs montan), dar și transparența despre ingrediente și procesul de producție. Ambalajul și campaniile digitale pot inspira încredere.

- Consumatorii cu venituri medii reacționează la un mesaj echilibrat: beneficii pentru sănătate și caracter
- Consumatorii cu venituri medii reacționează la un mesaj echilibrat: beneficii pentru sănătate și caracter natural, dar cu atenție la preț. Accentul pe reducerea risipei și sustenabilitate poate fi un avantaj.

- Consumatorii cu venituri mici sunt mai deschiși la gusturi și texturi noi și nu pun accent pe detalii complicate despre ingrediente. Pentru ei, accentul pe accesibilitate și experiența gustului poate fi cheia succesului.

Dincolo de vânzări, produsul are și un impact social și economic: poate reduce amprenta de carbon, susține economia montană, valorifică materii prime locale și contribuie la dezvoltarea unor comunități rurale mai reziliente.

În concluzie, studiul arată cum venitul influențează încrederea consumatorilor și disponibilitatea lor de a plăti pentru alimente inovative și sustenabile. Rezultatele oferă cercetătorilor și producătorilor indicii utile pentru a înțelege mai bine mecanismele psihologice care stau la baza comportamentului de cumpărare și pentru a îmbunătăți modelele existente. Se subliniază, de asemenea, nevoia de studii comparative pe diferite tipuri de produse realizate prin utilizarea subproduselor din industria alimentară și în contexte geografice variate, pentru a confirma și generaliza aceste concluzii.

Referințe:

Aschemann-Witzel, J., & Peschel, A. O. (2019). How circular will you eat? The sustainability challenge in food and consumer reaction to either waste-to-value or yet underused novel ingredients in food. *Food Quality and Preference*, 77, 15–20.

<https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2019.04.012>

Bhatt, S., Lee, J., Deutsch, J., Ayaz, H., Fulton, B., & Suri, R. (2018). From food waste to value-added surplus products (VASP): Consumer acceptance of a novel food product

category. *Journal of Consumer Behaviour*, 17(1), 57–63. <https://doi.org/10.1002/cb.1689>

Florea, S., Crețan, R., & Doiciar, C. (2024). Beyond mass food production and consumption: the emergence of alternative food networks in Romania. *Cogent Social Sciences*, 10(1).

<https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2437053>

Garcia-Valencia, M., Svartebekk, K. M., Altintzoglou, T., & Gaarder, M. (2025). A Perspective of Upcycled Food by Norwegian Consumers: The Meaning Without the Word. *Journal of International Food and Agribusiness Marketing*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/08974438.2025.2475480>

Huang, K. S., & Gale, F. (2009). Food demand in China: Income, quality, and nutrient effects. *China Agricultural Economic Review*, 1(4), 395–409.

<https://doi.org/10.1108/17561370910992307>

Nitzko, S. (2023). Consumer acceptance of the use of plant and animal by-products of food manufacturing for human nutrition. *Food and Humanity*, 1, 1238–1249.

<https://doi.org/10.1016/j.foohum.2023.09.019>

Reißner, A. M., Struck, S., Alba, K., Proserpio, C., Foschino, R., Turner, C., Hernando, I., Zahn, S., & Rohm, H. (2021).

Cross-national differences in consumer responses to savoury crackers containing blackcurrant pomace.

International Journal of Food Science and Technology, 56(10), 5007–5016. <https://doi.org/10.1111/ijfs.15290>

Scheibenzuber, S., Pucci, E., Presenti, O., Serafini, G., Nobili, C., Zoani, C., Duta, D. E., Mihai, A. L., Criveanu-Stamatie, G. D., Belc, N., Falch, E., Rustad, T., & Rychlik, M. (2025). Consumers acceptance of new food ingredients from the food industry's by-products—a focus group study. *Frontiers in Nutrition*, 12(March), 1–11.

<https://doi.org/10.3389/fnut.2025.1509833>

Ungureanu-luga, M. (2023). The valorization of berry pomace - opportunities for the mountainous area. *Journal of Montology*, 19, 59–67.

Ungureanu-luga, M., & Nicula, E. A. (2025). A Consumer Perspective on the Valorization of Forest Fruit By-Products in a Dairy Product: Opportunity or Challenge? *Sustainability*, 17(14), 1–20.

<https://doi.org/10.3390/su17146611>

Bune practici montane: Imagine ilustrativă, generată cu AI

ACS drd ing. Aionesă Irina-Simona
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română

"În timp ce problemele lumii sunt din ce în ce mai
complexe, soluțiile rămân rușinos de simple" –
Bill Mollison

Abordările holistice sunt de mare interes în perioada actuală pentru gestionarea ecosistemelor, deoarece se speră că vor fi reconfigurate resursele regenerabile pentru asigurarea sustenabilității. Există abordări inovatoare care împărtășesc obiective și principii comune privind regenerarea ecosistemelor. Una dintre ele este agricultura regenerativă, care se axează pe îmbunătățirea practicilor agricole, cu accent pe sănătatea solului, biodiversitate, închiderea ciclurilor trofice, reziliența ecosistemului agricol la schimbările climatice și sustenabilitatea economică. Un alt exemplu de abordare holistică este permacultura, care se bazează pe principii de proiectare preluate din natură și creează sisteme complexe și durabile, dezvoltate atât pe orizontală, cât și pe verticală. Aceste două direcții se completează reciproc în vederea unei regenerări durabile a mediului.

Permacultura, prin abordarea sa holistică, poate îngloba ecosistemele și modela elementele esențiale în sprijinul comunităților durabile, reducând efectele negative asupra mediului și peisajului.

Care este originea permaculturii?

Permacultura a fost practică pentru prima dată ca metodă sistematică, aplicată fără o clarificare conceptuală prealabilă, de către agricultorul austriac Sepp Holzer în anul 1960. Însă, oficial, conceptul de permacultură a fost introdus în Australia între 1974 și 1975 de David Holmgren și Bill Mollison.

Figura 1 Abordarea holistică a permaculturii prin integrarea principiilor pentru medii rezistente

Termenul este o combinație a cuvintelor „permanent” și „agricultură”, fără a impune o limitare. În cartea *Permaculture: A Designer's Manual* (1988), Bill Mollison definește permacultura astfel: „peisaje proiectate în mod conștient care imită modelele și relațiile găsite în natură, oferind în același timp o abundență de hrană, fibre și energie pentru satisfacerea nevoilor locale”. Este un domeniu interdisciplinar care îmbină tehnicile tradiționale cu noile tehnologii din diverse domenii, cum ar fi arhitectura, construcțiile, agricultura, silvicultura, sociologia și ecologia. (Stevović et al., 2018) .

Permacultura susține ideea că umanitatea poate înlocui tehnologiile industriale poluante, în special în agricultură, prin utilizarea intensivă a resurselor biologice și printr-un design holistic bine gândit. Aceste abordări pot contribui la crearea unor sisteme agricole și ecologice durabile pe termen lung.

Un design de permacultură ne oferă adăpost, hrană, apă, venituri, comunitate și împlinire estetică și spirituală într-o comunitate biologică echilibrată și sănătoasă. De asemenea, combină idei și practici concrete pentru a armoniza relațiile dintre oameni, alte vietăți și mediul înconjurător. (Roux-Rosier et al., 2018)

În permacultură, etica constituie fundamentul tuturor deciziilor de design; Bill Mollison și David Holmgren au definit trei direcții etice fundamentale, care ghidează și aplicarea celor 12 principii:

- 🌱 **Grija față de pământ (Earth Care)**
- 👤 **Grija față de oameni (People Care)**
- ♻️ **Împărțirea echitabilă (Fair Share / Return of Surplus)**

Cum să aplicăm permacultura în zona montană?

Grija față de pământ
– protejează și conservă planeta prin reducerea risipei, reutilizarea și reciclarea resurselor.

Reutilizarea și reciclarea resurselor

– folosește materiale locale (piatră, lemn) pentru construcții temporare și repară echipamentele în loc să le arunci. În zonele cu acces limitat la apă, captează apa de ploaie în rezervoare mici și reutilizează-o pentru gătit sau spălat.

• **Protecția solului și a vegetației** – evită compactarea solului prin crearea de căi marcate și platforme de trecere. În zonele de pășunat, practică rotația parcelelor pentru a preveni eroziunea și degradarea vegetației alpine.

Grija față de oameni – respectă și facilitează accesul tuturor semenilor la resursele esențiale pentru a trăi.

• **Coeziune și incluziune socială** - organizează festivaluri de

gastronomie locală, târguri de meșteșuguri, seri de muzică tradițională sau alte evenimente prin implicarea de voluntari din diverse grupuri de vârstă și etnie.

• **Sprijin economic** – încurajează achiziționarea de produse locale (artizanat, produse montane, lactate etc) și dezvoltă parteneriate cu cooperativele din satele montane. Astfel, veniturile generate de turism se redistribuie direct către comunitatea locală.

Împărțirea echitabilă – consumă cât ai nevoie și împarte surplusul cu alții.

• **Consum conștient** - limitarea consumului excesiv, încurajând astfel o planificare atentă a

proviziilor. Această abordare încurajează un consum moderat și asigură o distribuție echitabilă a resurselor, contribuind la utilizarea sustenabilă și responsabilă a acestora.

• **Distribuirea surplusului** – donarea surplusului de legume, fructe sau brânzeturi către grupurile vulnerabile din vecinătate.

Cele 12 principii ale permaculturii formulate de David Holmgren, enunțate exact așa cum sunt recunoscute în literatura de specialitate:

1. **Observă și interacționează**
2. **Captează și stochează energia**
3. **Obține un randament**
4. **Aplică metode de autoreglare și acceptă feedback**
5. **Folosește și prețuiește resursele și serviciile regenerabile**
6. **Nu produce reziduuri**
7. **Proiectează de la patternuri la detalii**
8. **Integrează mai degrabă decât să separi**
9. **Folosește soluții lente și de mică amploare**
10. **Folosește și prețuiește diversitatea**
11. **Folosește limitele și valorifică**
12. **Folosește și răspunde creativ schimbării**

Figura 2. Direcțiile și principiile de design ale permaculturii
Sursa: <https://permacultureprinciples.com/permaculture-principles/>

Cum se pot aplica aceste principii ?

Permacultura aplicată înseamnă folosirea principiilor de permacultură în mod practic, adaptate unui loc concret (climă, relief, sol, oameni), nu doar la nivel teoretic. Locuitorii din zonele montane caută soluții practice, adaptate nevoilor lor specifice.

1. Observă și interacționează

În zonele montane, clima, solul și flora variază foarte mult în funcție de altitudine și de expunere. Înainte de orice intervenție, petrece timp pe teren pentru a înțelege microclimatele (de exemplu: valea rece versus versantul însorit), tipurile de sol, expunerea la vânt și fluxurile de apă. Notează zonele în care apa se adună natural și cele în care se formează gheață și ține cont de aceste observații atunci când alegi locațiile pentru plantări sau pentru construcții/infrastructură.

2. Capturează și stochează energia

Energia solară: Instalează panouri fotovoltaice orientate spre sud, pe terase și pe terenuri neproductive, și boilere solare pentru apa caldă menajeră pe acoperișurile caselor.

Energia hidrolică: Folosește microhidrocentrale pe pâraiele de munte sau bazine de retenție pentru a capta apa de ploaie și din topirea zăpezilor.

Energia eoliană: Turbine verticale de dimensiuni reduse pot exploata vânturile constante întâlnite la altitudini mari.

3. Obține randament

Alege culturi și soiuri locale care se dezvoltă rapid în condiții reci (de exemplu, cartofi, sfeclă, plante medicinale). În zonele cu sezon scurt, amplifică producția printr-o seră construită din sticlă reciclată sau pergole din lemn local, contribuind la reducerea deșeurilor și la economisirea energiei. Astfel, se promovează agricultura sustenabilă și se reduce dependența de resursele energetice convenționale.

4. Stabilește rezerve și consumă excedente

- **Apă:** Construiește bazine de acumulare în zonele de scurgere naturală pentru a avea rezervă în perioadele de secetă.

- **Alimente:** Conservă legumele prin fermentare, uscare la soare, congelare sau depozitarea acestora în beciuri.

- **Biomasă:** Stochează lemn de foc și compost pentru iarnă, pentru a avea suficiente resurse de căldură și fertilizare. Prin organizarea atentă a acestor resurse de biomasă vei avea suficiente surse de căldură, vei reduce dependența de combustibili fosili și vei menține un ciclu sustenabil în gospodăria ta.

5. Produce fără deșeuri

Transformă resturile vegetale în compost și valorifică materiile organice din gospodărie (coji, resturi alimentare) ca îngrășăminte pentru grădină.

6. Design pentru diversitate

Integrează specii native (arbuști, ierburi, flori alpine) cu culturile comestibile. Diversitatea asigură rezistență la dăunători și la condițiile meteorologice extreme, cum ar fi gerurile bruște sau grindina. Plantele perene cu rădăcini adânci (arbuști și pomi) care pot oferi umbră și protecție solului.

7. Integrează în mod inteligent

- **Animale:** Utilizează caprele sau oile pentru realizarea unui pășunat controlat, astfel încât să limitezi creșterea vegetației nedorite și să obții în același timp lapte sau carne.

- **Plante:** Amenajează culturi în straturi (arbuști, plante de bază, răsaduri) pentru a valorifica la maximum terenul.

- **Structuri:** Cabane cu acoperiș verde pentru izolație și captare de apă de ploaie. Exemplu: Casa Cocon cu fațada și acoperișul din șindrila de cedru

8. Folosește soluții mici și de mică amploare

În zonele montane, schimbările evoluează încet și sunt sensibile. Începe cu proiecte pilot, cum ar fi o parcelă mică sau o seră mică și ajustează-le treptat. Acest ritm permite sistemului să se adapteze la fluctuațiile climatice și la eroziunea solului.

9. Folosește și valorifică resursele locale

- **Materiale de construcție:** Piatră, lemn de la tăieri selective, turbă.

- **Semințe:** Colectează și păstrează soiuri autohtone adaptate la condițiile locale.

- **Apă:** Folosește izvoare și pâraie naturale, fără a le devia excesiv.

10. Folosește și valorifică energia solară

Orientarea caselor și a serelor spre sud maximizează captarea radiației solare. Folosește materiale reflectorizante (folie aluminiu) pentru a direcționa lumina către zonele umbrite ale grădinii.

11. Folosește și valorifică energia eoliană

Amplasează turbine mici în zonele deschise, departe de obstacole, pentru a genera electricitate suplimentară și pentru a pompa apa din puțuri adânci.

Implementarea permaculturii în zonele montane nu este doar o opțiune tehnică, ci o necesitate strategică pentru asigurarea unui viitor durabil atât al mediului, cât și al comunităților umane care trăiesc în aceste regiuni. Adaptarea principiilor permaculturale la specificul montan permite crearea unui cadru de proiectare holistic, în care fiecare decizie, de la alegerea speciilor de plante până la modul de gestionare a apei și a deșeurilor este ghidată de etica respectului față de natură și de dorința de echitate socială.

Prin îmbunătățirea sănătății solului, practicile cum ar fi acoperirea permanentă cu vegetație, rotația culturilor și compostarea refac structura fizică și biologică a solului, sporind capacitatea acestuia de a reține apă și nutrienți. Un sol sănătos susține producția agricolă pe termen lung, reducând dependența de inputuri chimice externe și diminuând riscul de eroziune, un fenomen frecvent în zonele cu pante abrupte.

În paralel, sprijinirea biodiversității prin integrarea diverselor culturi, animale și microorganisme creează un sistem ecologic interdependent, în care fiecare componentă contribuie la stabilitatea întregului. Diversitatea biologică conferă reziliență ecosistemului, permițându-i să se adapteze mai ușor la fluctuațiile climatice, la apariția bolilor sau la alte stresuri externe. Astfel, comunitățile montane devin mai puțin vulnerabile la șocurile climatice.

Cu toate acestea, succesul acestor inițiative depinde în mare măsură de educația și implicarea comunității locale. Cunoașterea tehnicilor permaculturale, înțelegerea beneficiilor pe termen lung și capacitatea de a le adapta la realitățile locale sunt factori decisivi. Investițiile în infrastructură sustenabilă, cum ar fi sisteme de colectare și stocare a apei, centre de procesare a compostului și spații de comercializare a produselor locale, completează acest tablou, facilitând tranziția de la practici tradiționale fragmentate la modele integrate și autosuficiente.

Prin urmare, permacultura în zonele montane reprezintă un model de dezvoltare holistică, în care ecologia, economia și coeziunea socială se întrepătrund. Ea transformă terenurile fragile în „unități rezistente”, capabile să facă față provocărilor viitoare, de la schimbările climatice la presiunile economice. Adoptarea pe scară largă a acestor practici poate genera un efect de multiplicare: pe lângă creșterea productivității agricole, se consolidează identitatea culturală a comunităților montane, se promovează un stil de viață mai sănătos și se contribuie la conservarea patrimoniului natural al regiunilor montane. Educația și investițiile în infrastructura sustenabilă pot facilita integrarea permaculturii ca soluție viabilă.

Referințe:

Bai, Z.; Caspari, T.; Gonzalez, M.R.; Batjes, N.H.; Mäder, P.; Bünemann, E.K.; de Goede, R.; Brussaard, L.; Xu, M.; Ferreira, C.S.S. Effects of agricultural management practices on soil quality: A review of long-term experiments for Europe and China. *Agric. Ecosyst. Environ.* 2018, 265, 1–7. [Google Scholar] [CrossRef]

Mollison, B. (1988). *Permaculture: a designer's manual*. Roux-Rosier, A., Azambuja, R., & Islam, G. (2018). Alternative visions: Permaculture as imaginaries of the Anthropocene. *Organization*, 25(4), 550-572.

Stevović, S., Nestorović, Ž., & Lutovac, M. (2018). Water management and sustainability of water resources. *Water Science and Technology: Water Supply*, 18(3), 976-983. <https://permacultureprinciples.com/permaculture-principles/>

<https://www.tegola.ro/acoperis-verde/>

<https://www.georooft.ro/proiecte/cabana-cocon-casa-verde-lemn/>

Bune practici montane : Imagine ilustrativă, generată cu AI

Desert minune

Frăguțe/căpșuni cu smântână și mămăliguță

Sursa: Imagine generată cu AI

Rețeta este specifică zonei montane din Bucovina - patria smântânii, deoarece orice fel de mâncare din această zonă include acest ingredient cremos, dulce-acrișor. Acest amestec neobișnuit de texturi al ingredientelor extrem de simple creează un desert imposibil de uitat și un moment de răsfăț plin de savoare și autenticitate.

Ingrediente 2 porții:

- 500 ml de apă;
- 6 linguri cu vârf de mălai;
- un praf de sare.
- 20 g unt;
- 300 g frăguțe sau căpșuni;
- 2 linguri de smântână;
- 2 linguri zahăr;

Preparare:

1. Într-un tuci/crațiță se pune apa la fiert cu sare.
2. Când apa clocotește se toarnă mălaiul în ploaie.
3. Se fierbe mămăliguța aproximativ 15 minute, amestecând des pentru a nu se forma cocloașe.
4. Mămăliga, pentru această rețetă, trebuie să fie moale și cremoasă, nu densă.
5. Fructele se spală, se pun într-un bol și se presară cu zahăr.
6. Cu o furculiță se zdrobesc fructele cu zahăr și se amestecă cu smântâna.

Cum se servește?

Pe o farfurie (preferabil de lut) se pune o porție de mămăliguță aburindă cu o linguriță de unt pe deasupra, iar lângă aceasta se toarnă câteva linguri din amestecul de frăguțe/căpșuni cu smântână. Cu siguranță, pe lângă aroma îmbietoare a frăguțelor, savoarea este dată și de asocierea a două preparate cu temperaturi diferite: mămăliguța aburindă (preparatul cald) și amestecul de frăguțe cu smântână (preparatul rece). Rezultă un desert surprinzător și extrem de gustos.

(Manuela Apetrei)

Meniu rustic în natură

„Ceaunul Pădurarului” – rețetă montană

Sursa: Imagine generată cu AI

Ideea: un amestec între tocăniță, supă groasă și mâncare de foc de tabără – cu arome de pădure, fum și ierburi alpine.

Ingrediente (2–3 porții):

- 300 g carne (pui sau vită) tăiată cuburi
- 2 cartofi
- 1 morcov
- 1 ceapă mare
- 2 căței usturoi
- 150 g ciuperci
- 1 lingură unt + 1 lingură ulei
- 1 linguriță boia afumată
- 100 ml smântână sau lapte
- ½ linguriță cimbru
- 1 frunză de dafin
- pătrunjel sau leuștean
- sare, piper

Preparare:

1. Baza de aromă: se căleşte ceapa în ulei și unt până devine aurie și miroase dulce.
2. Gust de foc de tabără: se adaugă carnea și se rumenește bine – nu se amestecă des, se lasă până prinde culoare.
3. Pădurea din ceaun: se pun morcovul, cartofii și ciupercile, se amestecă 2-3 minute.
4. Condimente cu specific montan
Se adaugă boiaua afumată, usturoiul, cimbrul și dafinul.
5. Fierbere în sistem lent
Se toarnă apă astfel încât să acopere ingredientele și se lasă la fiert la foc mic, aproximativ 25-30 min.
6. Final parfumat și cremos
Se adaugă smântâna și se mai fierbe mâncarea aproximativ 5 minute.

Cum se servește (aceasta este partea magică):

- într-un castron de lut sau bol adânc
- cu pâine rustică prăjită, se poate înmuia în sos de usturoi
- puțin unt topit drept topping.

(Brîndușa Covaci)

Conducere nouă la Centrul de Economie Montană

La CE-MONT performanța continuă!

În urma derulării concursului de director – interviu și susținerea proiectului managerial, noul **Director** al Centrului de Economie Montană din cadrul Academiei Române – Institutul Național de Cercetări Economice "Costin C. Kirițescu" va fi domnul **Prof.univ.dr. CPR4 Ioan Surdu**. Decizia intră în vigoare de la 01.01.2026.

De asemenea, anunțăm că domnul **Prof.univ.dr. h.c. CP4 Rady Rey** rămâne **Director Onorific** al CE-MONT, continuând și susținând, în calitate de Director Fondator, performanțele viitoare ale CE-MONT.

Pe această cale, Colegiul de Redacție al Ziarului Viața Munților urează *Mult succes!* noului Director și Directorului Onorific din cadrul CE-MONT.

Potcoava Mountain Hideway la Târgul de Turism al României

*Dr.ec. CS R2 Brîndușa Covaci
Centrul de Economie Montană, CE-MONT,
al Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu"/Academia Română
Prof.univ.dr. CBM International University,
CP R4 Pluridisciplinarity Center*

Sustenabilitatea, valorilor inestimabile, aferență arealul montan românesc se transpune adesea pe realități durabile, dezvoltate pe parcursul multor generații de munteni rezilienți în fața vicisitudinilor acestor regiuni. Pilonii științei și dezvoltării montane rămân neschimbați în spectrul sustenabilității generale. Pe lângă dimensiunea agro-silvo-pastorală, cu importanță definitorie în asigurarea dezvoltării montane și care se transpune în produsul montan, montanologia românească se susține inclusiv prin turism. Cunoscut prin multitudinea serviciilor și produselor montane, turismul românesc al zonelor de înaltă altitudine oferă multiple posibilități de valorificare superioară a arealului rural.

Târgul de Turism al României – Potcoava Mountain Hideway

În acest context, merită amintită derularea ediției de primăvară a Târgului de Turism al României, care va avea loc în perioada 12-15 februarie 2026 la Romexpo București (<https://romexpo.ro>, www.targuldeturism.ro) (figurile 1 și 2).

Figura 1. Poster al Târgului de Turism al României, ediția de primăvară

Sursa: <https://romexpo.ro>

Figura 2. Imagini privind Târgul de Turism al României
Sursa: www.google.com, www.youtube.com

La aceste târguri de turism se susțin exemplele dezvoltării montane românești prin turism.

O prezență importantă și constantă la Târgul de Turism al României o reprezintă grupul Hexol prin Potcoava Mountain Hideway (figura 3).

Figura 3. Potcoava Mountain Hideway la Târgul de Turism al României
Sursa: www.potcoava.ro

Potcoava Mountain Hideway (parte a grupului Hexol – care deține numeroase branduri online și cu prezență fizică, precum potcoava.ro, haidooksummercamps.ro, hranadelamunte.ro, nuntalamunte.ro), afacere montană situată în Runcu Dâmbovița (figura 4), se prezintă drept

model autentic tradițional de ecoturism și cultură hipologică montană. Acest agribusiness se poate constitui în model pentru numeroși fermieri și antreprenori montani.

Potcoava Mountain Hideway – exemplu de turism și agribusiness românesc

Noutatea și specificul acestui agribusiness montan constau în oferta hipologică diversificată (figura 5). În decursul timpului, dimensiunea agro-silvo-pastorală din România a evidențiat numeroase forme de sustenabilitate prin sectoare terțiare și cuaternare (precum turism, tehnică și tehnologie montane), efectivele cabaline reprezentând una dintre cele mai eficiente variante de sustenabilitate a sectoarelor primare și secundare (agricultură și industrie montane) ale economiei montane. Profitabilitatea afacerii montane Potcoava Mountain Hideway s-a dezvoltat considerabil în ultimii zece ani (2025/2016), în general pe fondul dezvoltării activităților conexe grupului Hexol, în particular pe asigurarea sustenabilității ecoturismului prin herghelia acestuia (dezvoltată în ultimii doi ani).

Articolul propune cititorilor – în special fermierilor – urmarea acestui model, prin dezvoltarea activităților conexe pe tiparul prezentat. Sustenabilitatea activităților agro-rurale românești poate fi asigurată prin numeroase activități care să producă randament economic superior activităților de bază. Investițiile minime în dezvoltarea unor infrastructuri conexe activităților din economia montană primară se pot regăsi valorificate exponențial prin activitățile economiei terțiare și cuaternare.

Figura 4. Crâmpeli din arealul montan Runcu Dâmbovița în care se situează Potcoava Mountain Hideway
Sursa: <https://calatorinbascheti.ro>

Potcoava Mountain Hideway își diversifică permanent activitatea, inovativitatea afacerii oferind multiple variante de succes antreprenorial. De asemenea, grupul țintă al afacerii se modifică continuu, evidențiind importanța schimburilor de bune practici și lecții învățate la nivelul antreprenorilor montani. Fie că se face referire la exploatații agricole mici, fie la antreprenori cu cifră de

afacere mare – precum Potcoava Mountain Hideway – se remarcă necesitatea împletirilor activităților agro-rurale de bază cu alte inovații antreprenoriale. Acest model se prezintă drept pretabil pentru toate agribusiness-urile care nu reușesc să își asigure sustenabilitatea din activitatea agro-rurală aferentă economiei montane primare.

Figura 5. Lecție de călărie oferită de Potcoava Mountain Hideway în arealul montan Runcu Dâmbovița
Sursa: <https://calatorinbascheti.ro>

Exemplele demne de urmat oferite de acest antreprenor constau în extinderea promovării afacerii proprii prin includerea în ecoturism a familiilor – parte integrantă a pedagogiei zootehnice montane, precum și a echipelor provenite din diferite afaceri – componentă integrată a constuirii și întăririi spiritului coeziv al angajaților. Diferența reușitei în afaceri, în special montane în care arealul poate fi uneori defavorizant, constă în crearea de soluții inovative destinate diferitelor grupuri sociale. Portofoliul Potcoava Mountain Hideway din ultimii ani vizează asigurarea unor tabere pentru copii – Haidook Summer Camps, sejururi de familie și final de săptămână cu tematici atrăgătoare, nunți la munte și evenimente similare, evenimente cu specific tematic – Potcoava Corporate și Horse Dream România, tururi montane ghidate – Ride Wild Carpathia. Cea mai importantă coordonată a acestei afaceri o reprezintă produsul montan, care asigură sustenabilitatea celorlalte sectoare economice în care se implică grupul Hexol. Atenția se concentrează pe hrana de la munte, în special pe lăptărie și băcănie specifice.

Urmare a soluțiilor inovative antreprenoriale practicate, Potcoava Mountain Hideway a avut în 2025 o cifră de afaceri de 44038400 lei, cu 17% mai mult decât în 2024 (www.agerpres.ro, <https://www.mediafax.ro>).

Comparativ cu 2016, în 2024 cifra de afaceri a crescut de peste cinci ori, reprezentând 508% cifră de afaceri în 2024 (3379369 lei) comparativ cu 2016 (664984 lei) (date prelucrate de pe <https://listafirme.ro>) (figura 6).

Creșterea s-a realizat doar parțial pe fondul creșterii gradului de angajabilitate, care s-a cifrat doar la un procent de 210% (2024/2014). Gradul de intensitate dintre creșterea cifrei de afaceri și creșterea gradului de

angajabilitate arată că cifra de afaceri nu a crescut în același ritm cu gradul de angajabilitate, proporția fiind de aproximativ 2 la 1 (508% – 210 %).

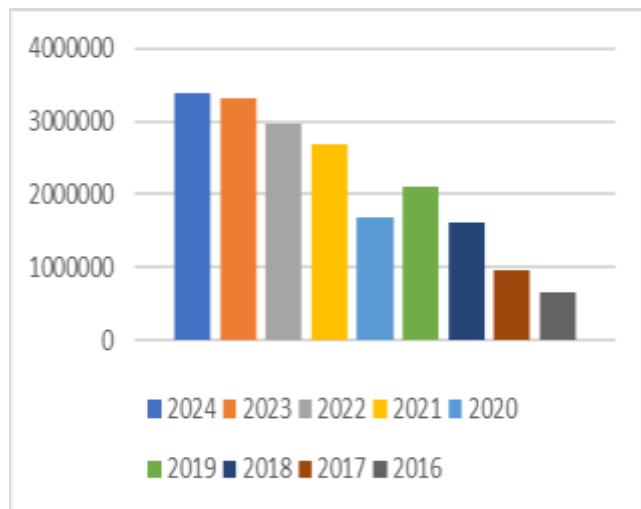

Figura 6. Cifra de afaceri a grupului Hexol – Potcoava Mountain Hideway

Sursa: Prelucrare autori conform datelor postate pe <https://listafirme.ro> și <https://www.mediafax.ro>

În aceste condiții merită studiată corelația între cifra de afaceri și gradul de angajabilitate prin prisma coeficientului Pearson. Corelația dintre creșterea cifrei de afaceri și a gradului de angajabilitate prezintă corelație pozitivă slabă, cifrându-se la 0,72 (corelație aflată în partea superioară a intervalului, ceea ce înseamnă că mai puțini angajați ar prezenta lipsă de corelație – peste 1 nemaexistând corelație).

Coeficientul de corelație se calculează, în general, pe baza formulei Pearson (ecuația 1).

$$r = \frac{\sum(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x_i - \bar{x})^2 \sum(y_i - \bar{y})^2}} \quad (1)$$

Sursa: <https://vsni.co.uk>

x_i = valorile primei variabile (cifra de afaceri)

y_i = valorile celei de-a doua variabile (număr angajați)

\bar{x} = media valorilor x

\bar{y} = media valorilor y

Σ = suma tuturor observațiilor

În speță, coeficientul Pearson specific acestei lucrări s-a calculat în baza formei simplificate (ecuația 2 reprezintă formula efectivă simplificată de calcul).

$$r = \frac{n \sum xy - (\sum x)(\sum y)}{\sqrt{[n \sum x^2 - (\sum x)^2][n \sum y^2 - (\sum y)^2]}} \quad (2)$$

Sursa: <https://vsni.co.uk>

n = numărul observațiilor (în acest caz, 9 ani)

unde r=1 - corelație pozitivă perfectă, r=-1 - corelație negativă perfectă și r=0 - fără corelație liniară; în afara intervalului corelația nu există.

Corelația dintre creșterea cifrei de afaceri/profitului net, în raport cu creșterea gradului de angajabilitate, prezintă importanță în condițiile depopulării munților României. În zonele montane se regăesc din ce în ce mai puțini locuitori, majoritatea migrând spre zonele de joasă altitudine sau spre alte țări.

Antreprenorii care reușesc să se dezvolte în condiții de corelație slabă între creșterea cifrei de afaceri și creșterea gradului de angajabilitate, precum Potcoava Mountain Hideway, se prezintă drept modele antreprenoriale montane de succes.

Agrobusiness-urile montane de succes prezintă importanță inclusiv în contextul creșterii exponențiale a efectelor globale ale tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, pe fondul robotizării și ascensiunii inteligenței artificiale.

Astfel, antreprenorii montani globali, dar în special din România, trebuie să se alinieze la dezvoltarea proprie în condițiile noilor contexte socio-culturale și tehnologice.

Provocările antreprenoriatului montan românesc necesită soluții inovative superioare altor zone sau țări. Modelul Potcoava Mountain Hideway prezintă importanță în tabloul general antreprenorial montan românesc, fiind demn de urmat pentru turism și agribusiness.

Referințe:

- <https://agerpres.ro/ots/potcoava-mountain-hideaway-experiente-autentice-si-cu-sens-la-targul-de-turism-al-romaniei-2026--659456>
- <https://calatorinbascheti.ro/top-10-cele-mai-spectaculoase-pensiuni-child-friendly-din-romania-pentru-o-vacanta-de-vis-cu-cei-mici/>
- <https://www.facebook.com/potcoava.ro/>
- <https://www.google.com>
- www.haidooksummercamps.ro
- www.hranadelamunte.ro
- <https://listafirme.ro/pensiunea-potcoava-srl-28060142/>
- <https://www.mediafax.ro/comunicate/anul-2025-confirma-directia-solida-de-crestere-a-companiei-hexol-23692352>
- www.nuntalamunte.ro
- www.potcoava.ro
- <https://romexpo.ro/2026/01/15/ttr-i-2026-punctul-de-plecare-pentru-vacantele-de-vara-ale-acestui-an/>
- <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/pearson-correlation>
- www.targuldeturism.ro
- <https://vsni.co.uk/pearson-correlation-vs-simple-linear-regression-2/>

Sursa: <https://www.romania-insider.com/maiden-fair-gaina-2019>

Târgul de fete de pe Muntele Găina

Sursa: <https://www.visitneamt.com/2014/08/ceahlau-mountain-festival/>

Festivalul Muntelui Ceahlău

Academia Română

**Foruri
Tutelare**

Institutul Național de
Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”

Sediul: CE-MONT; str. Petreni, nr. 49, Vatra Dornei, RO 725700, jud. Suceava
Web: <http://www.ce-mont.ro>, e-mail: ce-mont@ince.ro, tel. +40 330 110 030

Sursa: <https://holaromania.com/en/top-10-traditional-romanian-festivals/>

Festivalul Hora de la Prislop

Colectivul de redacție:

Coordonator onorific: CSR4 Prof.univ.dr. H.C. **Radu REY**

Coordonator: CSR4 Prof.univ.dr. **Ioan SURDU**

Redactor șef: CSR2 Prof.univ.dr. **Brîndușa COVACI**

Redactor șef adj.: CSR2 dr.ec. **Manuela APETREI**

Membri: CSR2 dr. ing. **Emanuela-Adina NICULA**

CSR1 drd. ec. **Radu Adrian REY**

CSR1 drd. ing. **Carmen CĂTUNĂ-BOCA**

AS ing. **Răzvan ANICHITEI**

CSR1 drd. biol. **Bogdan Mihai NEGREA**

Puteți consulta și descărca ziarul „Viața munților” direct de pe site-ul CE-MONT:

<https://ce-mont.ro/category/ziarul-viata-muntilor/>

PARTENERIATUL MONTAN DIN ROMÂNIA

Agencia Națională a Zonei Montane
(Administrație publică)

CEFIDEC

**Centrul de Formare și Inovație
pentru Dezvoltare în Carpați**
(Centru de resurse umane)

C N M R

Consiliul Național al Muntelui din România

Centrul de Economie Montană
(Cercetare)

**Asociația Națională pentru
Dezvoltare Rurală Montană**
(Producători)

Forumul Montan din România
(Societatea civilă)